

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

Pedagogická fakulta

Katedra pedagogiky a psychologie

**Spontánní činnosti dětí v mateřské škole a školní
družině**

bakalářská práce

Marie Petříčková

vedoucí bakalářské práce

Mgr. Eva Svobodová

České Budějovice

2009

Děkuji vedoucí bakalářské práce paní Mgr. Evě Svobodové za cenné rady,
připomínky a metodické vedení při zpracování bakalářské práce.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala zcela samostatně a veškerou literaturu jsem uvedla v seznamu použité a citované literatury.

V Českých Budějovicích 30. 3. 2009

.....

ANOTACE

Cílem mé práce je porovnat rozdíly mezi spontánními činnostmi dětí před nástupem do základní školy a po zahájení školní docházky.

V teoretické části práce vysvětluji pojem hra, historie hry, dělení her, klasifikace principu her a objasňuji osobnost učitelky a vychovatelky ve vztahu ke spontánním hrám předškolního a školního věku.

V praktické části provádím výzkum volné hry v mateřské škole a ve školní družině.

Výzkum probíhá formou dotazníku pro učitelky základní školy i mateřské školy a dotazováním předškolních a školních dětí. Na závěr provádím výzkum her v mateřské škole a školní družině. Bakalářská práce je doplněna o tabulky a grafy.

ANNOTATION

The main purpose of my thesis is to compare (Objective of my work is comparing) the differences between children's spontaneous activities before their coming to primary school and after their start of school attendance.

In theoretical part I explain the conception of a game, history of games and their various dividing and classification. Next I explain the role of teachers in the relation to spontaneous activities of children of pre-school and school age.

In practical part I survey free activities at nursery school and school club. There is a question-form for the teachers working at the primary school and the nursery school and an oral interview of pre-school and school children in the research.

My bachelor's essay is completed by the charts and the graphs.

Obsah

Úvod.....	7
I. Teoretická část	9
1. Vymezení základního pojmu – hra.....	9
2. Dělení her.....	10
2. 1. Podle Mišurcové dělíme hry na dvě skupiny.....	10
2. 1. 1. Hry tvořivé, volné čili spontánní.....	11
2. 1. 2. Hry s pravidly.....	12
2. 2. Dále rozlišujeme dělení her podle Pipekové.....	12
2. 3. Typy her podle Koťátkové.....	13
2. 3. 1. Hra řízená.....	13
2. 3. 2. Hra didaktická.....	14
3. Historie hry.....	15
4. Teorie hry.....	16
5. Znaky her.....	18
5. 1. Spontánnost.....	18
5. 2. Zaujetí pro hru.....	18
5. 3. Radost a uspokojení.....	18
5. 4. Tvořivost.....	18
5. 5. Fantazie.....	18
5. 6. Opakování.....	19
5. 7. Přijetí role.....	19
6. Zákony her.....	19
6. 1. Hra je aktivita svobodná.....	19
6. 2. Hra je neproduktivní.....	19
6. 3. Hra má svůj čas a prostor.....	19
6. 4. Hra je nejistá.....	19
6. 5. Hra je podřízena pravidlům.....	19
7. Klasifikace principu her.....	19
7. 1. Agón.....	20
7. 2. Alea.....	21
7. 3. Mimikry.....	21
7. 4. Ilinx	21

8. Co dítěti přináší hra.....	22
8. 1. Kognitivní rozvoj.....	22
8. 2. Sociální rozvoj.....	23
8. 3. Pohybový rozvoj.....	23
8. 3. 1. Děti hypermotorické.....	23
8. 3. 2. Děti hypomotorické	24
9. Hra a terapeutické možnosti.....	25
9. 1. V psychohygienické rovině.....	26
9. 2. V kognitivní rovině.....	26
9. 3. V sociální rovině.....	26
10. Hry předškolního věku v MŠ.....	27
11. Osobnost učitelky v mateřské škole ve vztahu k volné hře.....	27
11. 1. Pozorovatel.....	27
11. 2. Iniciátor.....	28
11. 3. Vedoucí hry.....	28
11. 4. Hráč.....	28
11. 5. Facilitátor.....	28
12. Hry mladšího školního věku v ZŠ.....	29
13. Osobnost učitelky ve školní družině ve vztahu k volné hře.....	31
II. Praktická část.....	32
1. Stanovení hypotéz.....	32
2. Pozorování v MŠ a ŠD.....	33
3. Metody výzkumu a jejich popis.....	34
3. 1. Dotazník pro děti v MŠ a ŠD.....	34
3. 1. 1. Otázky k dotazníku dětí.....	34
3. 2. Zpracované otázky do tabulek a grafů.....	35
4. Potvrzení nebo vyvrácení hypotéz.....	46
5. Dotazník pro učitelky MŠ a ŠD.....	47
6. Vyhodnocení dotazníků učitelek MŠ a ŠD.....	55
7. Průzkum her v MŠ a ŠD.....	55
Závěr.....	59
Použitá a citovaná literatura.....	61
Přílohy.....	63

Úvod

Motto:

„Hraní má v poměru k běhu života a k jeho neklidné dynamice, temné problematičnosti a k neustále štvoucímu odkazu na budoucnost charakter uklidněné „přítomnosti“ a soběstatečného smyslu – podobá se „oáze“ dosaženého štěstí v pustině našeho ostatního pachtění za štěstím a tantalovského hledání.

E. Fink

Hra je nenahraditelným výchovným prostředkem, ve kterém si děti rozvíjejí vědomosti a dovednosti. Nové zkušenosti z her si pak mohou ověřit v praktickém životě. Hra dětem přináší určité role, které přispívají k tomu, aby se děti učily řešit složité situace, které vzniknou mezi dětmi a lidmi z jejich sociálního prostředí, třeba sourozenci nebo rodiči. Hry dětem přinášejí radost a prožitek z her.

V předškolním a školním věku má hra významné postavení a je důležitou činností dítěte. Hra je pro dítě odpočinkem i prací, zdrojem poznání, postojů a chování. Dítě se pro hru zcela zaujme, a pokud ho hra nebaví, přestane si hrát a nedokáže se přetvářovat. Děti si ve hře zdokonalují činnosti pohybové, sociální, emocionální a zvyšuje se u nich tvořivost a fantazie.

Dítě si může hrát samostatně, ve dvojici nebo ve velké skupině a zde dochází ke spolupráci a k vzájemné komunikaci. Hra je pro dítě nejpřirozenější forma učení, kde se učí překonávat překážky, musí se rychle rozhodovat v různých herních situacích a tím získává další životní zkušenosti, potřebné pro život ve společnosti lidí.

Tématem hry se zabývá celá řada odborníků, jako jsou psychologové, kteří zkoumali vývojovou etapu dítěte ve hrách; sociologové zjistili, že hra pomáhá dětem zařazovat se do společnosti druhých lidí, psychiatři používají hru jako terapeutický prostředek. Našli bychom také mnoho dalších odborníků, kteří se hrou zabývali i z jiného pohledu.

Pro učitele a vychovatele, kteří pracují s dětmi předškolního a školního věku, je znalost her důležitá. Při hrách je dobré umět dětem naslouchat a dívat se na ně jako na osobnost. Každé dítě je originál, který nesmíme přizpůsobovat svému obrazu.

A právě proto se problematika her v předškolním a školním věku stala předmětem mé bakalářské práce.

Cílem bakalářské práce je objasnění pojmů hra a definice her z pohledu různých autorů. Zaměřila jsem se na historii hry, kdy je hra významná nejen v životě dětí, ale i celé společnosti.

V kapitole teorie hry se můžeme seznámit s několika autory, kteří se hrou zabývali od nejstarších dob až po současnost.

Stručně uvádím dělení her podle Mišurcové, Pipekové a Koťátkové. Zabývám se rozdělením her podle Cailloise do čtyř základních kategorií podle motivace.

Zvláštní kapitolu věnuji terapeutickým možnostem při volné hře dětí. Zamýšlím se nad hrami předškolního a mladšího školního věku v mateřské škole a školní družině.

V poslední části teoretické práce věnuji pozornost osobnosti učitelky a vychovatelky ve vztahu k volné hře.

Praktická část je věnována výzkumu dětí v mateřské škole v období květen až červen a ve školní družině v období září až prosinec. Stanovila jsem si předpoklady, ze kterých vychází výzkum.

K výzkumu jsem zvolila metodu pozorování a dotazování předškolních a školních dětí. Na základě dotazníku jsem provedla rozbor volné hry s pedagogickými pracovníky.

Součástí výzkumu je analýza her v mateřské škole a školní družině.

Shrnutí výsledků a potvrzení předpokladů uvádím v závěru své bakalářské práce.

I. Teoretická část:

Při hře dítě vždy jedná nad svůj průměrný věk, nad své každodenní chování, při hře jako by samo sebe překonalo, přerostlo o hlavu. Ve hře jsou jako pod lupou obsaženy všechny vývojové tendence dítěte v kondenzované formě a hra sama o sobě je také velkým zdrojem vývoje.
(Vygotski)

1. Vymezení základního pojmu - hra

V první kapitole vysvětlím pojem hra a s ní související problematiku. Při slově hra si většina z nás představí děti, jak si hrají. Hra nás provází už od narození a provází nás po celý život. Děti se při hře smějí a prožívají mnoho legrace. I když dochází mezi dětmi ke škádlení, znamená to, že není pro dítě nebezpečná činnost. Hra dětí může mít více významů, a to např. děti si hrají na prince a na princeznu nebo na maminku a tatínka. Snaží se napodobit jiné postavy. Chtějí si na chvíli stát někým jiným a ve světě fantazie se jim tato představa splní. Hra dětem slouží k navazování kontaktu s ostatními dětmi nebo dospělými. Děti se hrou zdokonalují v dovednostech potřebných v dospělosti.

Ale hrát si mohou lidé dospělí a nezáleží na věku ani na pohlaví. Nejdůležitější je, že mají ze hry radost a že je do hry nikdo nenutí. Proč si vlastně hrají dospělí? Předpokládám, že ve hře mohou najít odreagování od každodenních starostí a povinností. Když pozorujeme zvířata, zjistíme, že i ony si umí hrát.

Jak vlastně definovat hru? Existuje určitě mnoho definic, co je vlastně hra. Já jsem si vybrala definici hry od Huizinga a Opravilové. Oba autoři se shodují na tom, že hra je činnost, která pro dítě má smysl, přináší mu radost a potěšení ze hry. Hra patří k základům komunikace.

Hra je protějškem vážnosti. Tento protiklad nelze zatím z ničeho vyvodit, stejně jako sám pojem hry. Při bližším pohledu se však ukáže, že protiklad hry – vážnost není ani jednoznačný, ani pevný. Můžeme říci: „Hra je nevážnost.“ Avšak nehledě k tomu, že tato věta neříká nic pozitivního o vlastnostech hry, je ji možno docela lehce vyvrátit.

Jakmile místo „hra je nevážnost“ řekneme: „hra není vážná“, jsme se svým protikladem v koncích? Hra totiž může být velmi dobře vážná. (13:13)

Pro dítě má každá hra určitý smysl a důležitost. Děti berou hru jako vážnou činnost, při které rozvíjejí slovní zásobu, naplňují své potřeby a získávají základy pro budoucí vzdělávání. Dítě si při hře rozvíjí charakterové vlastnosti.

Jiná definice, která je čerpána od stejného autora, vychází z pojmu hry, jak je nám společná, tj. z toho, jak se toto slovo kryje s výrazy, které mu s některými odchylkami odpovídají ve většině moderních evropských jazyků. Pojem je definován: „Hra je dobrovolná činnost, která je vykonávána uvnitř pevně stanových časových a prostorových hranic, podle dobrovolně přijatých, ale bezpodmínečně závazných pravidel, která má svůj cíl v sobě samé a je doprovázena pocitem napětí, a radosti a vědomím „jiného bytí“, než je „všední život“. (13:33)

Huizinga také analyzoval hru následujícím způsobem: „Podle formy tedy můžeme hrou souhrnně nazvat svobodné jednání, které je míněno – „jen tak“ a stojí mimo obyčejný život, ale které přesto může hráče plně zaujmout, k němuž se dále nepřipíná žádný materiální zájem a jímž se nedosahuje žádného užitku, které se uskutečňuje ve zvlášť určeném čase a ve zvlášť určeném prostoru, probíhá řádně podle určitých pravidel a vyvolává v život společenské skupiny, které se rády obklopují tajemstvím nebo se vymaňují z obyčejného světa tím, že se přestrojí za jiné.

Definice hry podle Opravilové: „Hra je pro dítě alternativním modelem komunikace, v němž vyjadřuje své emoce, zkouší vztahy a ověřuje si své vlastní pocity. Hra je důležitou součástí slovníku dítěte, protože mu dává možnost vyjádřit své city, problémy a zkušenosti způsobem, který by jinak nebyl možný. Hra tvoří vstupní bránu do světa dítěte a cestu k jeho osobnosti, proto může sloužit jako nepřímý prostředek pro domluvení se a poznání tam, kde ostatní prostředky selhávají.“ (20:7)

2. Dělení her

Existuje celá řada dělení her podle různých autorů. Uvádím pouze některé příklady dělení her.

2.1. Podle Mišurcové dělíme hry na dvě skupiny: hry tvořivé a hry s pravidly.

2.1.1. Hry tvořivé, volné čili spontánní, jsou takové, při nichž si dítě volí samo námět

i záměr a chce spontánně cosi prozkoumávat, zkoušet, ověřovat, vytvářet. Volí si k tomu podle vlastního uvážení nebo podle dohody s dětským partnerem hračky, zástupné nebo doplňkové předměty, místo ke hře a jeho pravdu, role a způsob jejich ztvárnění, možnosti a podmínky pro souhru s druhými (15:16).

Pro některé dospělé může být volná hra předškolních dětí ztráta času, něco nedůležitého, kdy se v tomto čase dítě může věnovat důležitějším smysluplnějším činnostem. Podle mého názoru by každé dítě mělo mít prostor pro volnou hru, kdy dítě neorganizovanou formou rozvíjí emocionální uspokojení. Děti v mateřské škole si umí většinou volně hrát. Některé děti nástupem do základní školy si přestanou volně hrát, protože je jim volná hra vytýkána. Dítě pozná, že dospělá osoba zpochybňuje hrové aktivity dítěte.

Měli bychom se zamyslet nad tím, že pro dítě je volná hra důležitá, a ne dítě od hry zrazovat. Při volné hře dochází k rozvoji celkové osobnosti dítěte, a proto bychom volnou hru dětí neměli chápat jako ztrátu času. Učitelka může dětem vytvářet takové podmínky, aby si děti mohly volně hrát.

S termínem volná hra se budeme nadále setkávat i v praktické části.

Hry tvořivé dělíme na :

Předmětové – dítě manipuluje s předměty, které je obklopují, rozvíjí své smysly a poznává vlastní předměty.

Hry úlohové – námětové – dítě bere na sebe známou sociální roli dospělého, napodobuje činnost dospělého, hraje si na někoho, napodobuje vztahy mezi lidmi.

Dramatizační – snové – dítě ve své představě vytváří děje, postavy, prožitky, hovoří s vymyšlenou osobou.

Konstruktivní – dítě záměrně manipuluje s přirozeným nebo umělým materiálem, předměty a pomůckami, které připomínají skutečnost svým vzhledem či funkcí

2. 1. 2. Hry s pravidly navazují z hlediska ontogenese na hry tvořivé. Jejich hlavním obsahem je jednání ve vztahu k ostatním hráčům.

Hry s pravidly mají svoje daná pravidla, která se děti učí respektovat a dodržovat. U těchto her je nutné, aby děti pravidla pochopily a řídily se jimi. Pro tyto hry děti musí mít myšlení plně rozvinuto, aby hry mohly hrát. Do těchto her patří např. „Na rybičky a rybáře“, „Honzo, vstávej“, „Na peška“ a další.

Pohybové hry – aby se dítě zdárně rozvíjelo, je důležité, aby mělo dostatek pohybu. Pohybové hry rozvíjí tělesné a duševní zdraví a aktivitu dětí. Nejčastější hry dětí jsou např. na kočku a myš, na honěnou, míčové hry, hry se zpěvem apod. V dnešním mediální světě je velkou chybou zanedbávání dostatečného pohybu, kdy děti raději sedí dlouhé hodiny u počítačů nebo u televize, místo aby se hýbaly při nějakém sportovním vyžití. Děti jsou potom vystaveny různým onemocněním, např. bolesti zad, skoliózám apod.

Intelektuální – didaktické; v nich vystupuje do popředí pedagogický záměr a rozvíjí se především rozumové schopnosti.

2. 2. Dále rozlišujeme dělení her podle Pipekové:

Manipulační hry – děti manipulují s různými předměty, hračkami. Objevují nové možnosti manipulace s předměty, jejich různá využití (např. skládání kostek, krabička může sloužit jako postýlka pro panáčka, lodička, auto, domeček, stoleček, vařečka jako panenka, plácačka, palička k bubínku, ...).

Tematické hry – námětové hry podle určitého tématu. Rozvíjejí fantazii, představivost a slovní zásobu. Jsou to hry „na něco“, „na někoho“. Např. na lékaře, na obchod, na listonoše, na dopravu, na domácnost, na kadeřnictví, na rybáře ...

Konstruktivní hry – při těchto hrách dítě manipuluje s materiálem, využívá logické myšlení. Patří sem kostky, stavebnice – LEGO, MERKUR, CHEVA, SEVA, VARIANT, ..., různé skládačky, puzzle.

Intelektové hry – jsou založeny na třídění, přiřazování, seskupování, vyhledávání. Rozvíjí pozornost, myšlení, paměť, soustředěnost a vytrvalost.

Senzorické hry – jsou zaměřeny na smyslové vnímání. Patří sem např. hry na procvičování sluchu: „Ptáčku, jak zpíváš?“, „Kukačko, zakukej“, poznávání předmětů podle zvuku se zavázanýma očima. Hry zaměřené na zrakové vnímání: „Co děláš, kašpárku?“, „Na policistu“, třídění a navlékání barevných korálků, hra s mozaikou, ...

Nápodobivé hry – vycházejí z vnímání okolního světa. Děti napodobují to, co vypožadovaly (chování dospělých, vlastní rodinu, napodobování péče o panenku, oblékání, krmení).

Slovní hry – slouží k rozvoji slovní zásoby, souvislého vyjadřování, správné výslovnosti. K rozvoji celkové kultury mluveného projevu např. hry: „Na tichou poštu“, „Dokonči větu“, „Dokonči příběh“, hry se slovy, vyprávění děje podle obrázku, vymýšlení slov na počáteční písmeno.

Rytmicko-hudební hry – hry se zpěvem. Rozvíjí vztah dětí k hudbě, cítění rytmu, melodie, schopnost reprodukce. Děti velice rády hrají na nejrůznější nástroje, rády improvizují podle hudby, hrají hry se zpěvem. Tyto hry pomáhají sladit pohyb s hudbou, zpěvem. Důležité je i využití hudby jako relaxace.

Dramatické hry – v dramatických hrách se odrážejí sociální vztahy dítěte, zájmy a přání. Při dramatických hrách hrají děti divadlo buď podle vlastního námětu, vlastních představ, nebo podle daného námětu; např. dramatizace známých pohádek „Budka“, „O třech medvědech“, „O veliké řepě“, „O koblížkovi“, „Polámal se mraveneček“ a další. Děti tyto hry hrají velice rády. Předem si mohou z pomoci učitelky zhotovit masky a jednoduché kostýmy. (21:55)

2.3. Typy her podle Kořátkové, které dělíme na hry řízené a didaktické:

2. 3. 1. Hra řízená je označení, které se nejdéle a i v současnosti nejčastěji objevuje v pedagogické terminologii. Je to taková hra, kterou dětem někdo zadává; buď je to

starší, nebo aktivnější dítě, ale může to být učitel nebo vychovatel v pedagogické situaci.

V této kategorii řízených her bývá dostatek pohybových a hudebně pohybových her, které mají určitá pravidla a dodržují se. V řízených hrách děti musí usměrňovat své chování ve prospěch hry a vnímat sounáležitost se skupinou.

2. 3. 2. Hra didaktická slouží k záměrnému působení pedagogického cíle. Je vedená učitelem, který motivuje, zadává a provází pedagogickou činnost prostřednictvím hry jako metody výchovně-vzdělávací práce. Didaktické hry mají za cíl zdokonalit dovednosti např. v pohybových, výtvarných, komunikačních dovednostech apod.

Strukturovaná hra – se objevují ve 2. polovině 90. let 20. století. Je to určitý typ plánované dramatické hry a můžeme ji zařadit do didaktických her.

Strukturovaná dramatická hra - jedná se o postupné otevírání předem plánovaných kroků v souvislosti s didaktickým zásahem do hry. Hra by neměla ztratit některé základní znaky hry, jako jsou spontaneita, tvořivost, zaujetí hrou a radost z ní, vstoupení do role a možnosti uplatňovat svoji fantazii. Základním znakem takové hry jsou: jednání v roli, možnost vytvořit a vyjadřovat se prostřednictvím výrazu, pohybu, komunikace, citoslovcí a zvuků, rekvizit a jiných symbolů.

Cíle strukturovaných dramatických her se mohou zaměřit na různé výchovně-vzdělávací oblasti, ale nejčastěji směřují k rozvíjení osobnostních a sociálních schopností a dovedností, ke kultivaci chování, k estetickým a vztahovým prožitkům a v neposlední řadě k orientaci a úvaze, jak řešit různé životní situace.

Počítačové hry patří mezi strukturované hry. Při výběru těchto her musí být učitelka velice opatrná a správně rozhodnout, jaké hry pro děti vybrat. Počítačové hry jsou dnes pro děti velkým lákadlem, neboť jim poskytují řadu podnětů vizuálních i sluchových. Dítě se s hrdiny těchto her ztotožňuje a jejich většinou negativní chování potom často zkouší ve hrách s ostatními dětmi. Dovolíme-li dětem nadměrné sledování nevhodných televizních pořadů plných násilí a agrese, dochází ke stejné reakci dětí.

Vhodně volená počítačová hra má pro děti přínos, poněvadž tyto hry pomáhají dětem rozvíjet schopnost soustředit se. Lze ovšem namítnout, že počítačové hry sice přinášejí dětem určitý pocit uspokojení, zaujetí, pocit vítězství, ale naopak postrádají

znaky typické pro dětskou hru – vlastní spontánní tvořivost, potřebu spoluhráče, vzájemný kontakt. (15:56)

3. Historie hry

Hra provází lidskou společnost od vzniku dějin. Doklady o tom se nacházejí v literárních památkách. Podle Mišurcové má hra významné místo nejen v životě dětí, ale i celé společnosti. V antickém starověku byly totiž hry spojeny s náboženstvím a kultem bohů.

Z nich se nejvíce proslavily hry olympijské a hry scénické, prováděné v obrovských přírodních amfiteátrech.

O významné úloze hry v antické společnosti přinášejí svědectví i literární díla. Např. u řeckých filozofů Platóna a Aristotela nacházíme myšlenky o funkci hry v lidském životě a o jejím využití ve výchově dětí a mládeže.

Zajímavé názory na hru nacházíme v díle J. A. Komenského, který ji začlenil do své pedagogické soustavy a objasnil její mnohostranné možnosti při výchově dětí a mládeže.

J. A. Komenský pokládal hru a u nejmenších dětí za stejně důležitou pro jejich zdravý vývoj jako výživu a spánek. U předškolních dětí spatřoval ve hře přirozený projev jejich činorodosti, který jim přináší radost a potěšení. Hra slouží dětem jednak k pobavení, jednak k obohacení znalostí a rozvoji smyslů a myšlení. Hravý způsob učení je pro předškolní věk vůbec nejvhodnější; od spontánní hravé činnosti mají být děti postupně převáděny k záměrné, účelné práci. U větších dětí je hra prospěšná pro tělesné zdraví a duševní čilost; pro ně se doporučují pohybové hry a hry intelektuální. Radost, typická pro hru, by měla najít místo i ve škole, aby také učení bylo příjemné a zábavné.

Obohacení do oblasti her vneslo osmnácté století, v němž se zrodilo nové pojetí dětství, protože až do té doby byla totiž specifičnost dětství uznávána pouze do šesti až sedmi let a v tomto věku se dítě již začleňovalo do společnosti dospělých, ale od osmnáctého století se však začínalo utvářet povědomí o odlišnosti dítěte od dospělého a o specifičnosti jeho potřeb s ohledem na věk i osobitost každého jedince.

Od počátku dvacátého století, které je nazýváno stoletím dítěte, se zájem o hru v celém kulturním světě zintenzivňuje a stoupající nároky na člověka v současném

světě vedou k hledání prostředků, jak zvyšovat jeho vzdělání a zdatnost. Jedním z nástrojů, jak usměrňovat duševní vývoj dítěte, je hra.

4. Teorie hry

Z hlediska historie je hra významná nejen v životě dětí, ale celé společnosti. Opravilová uvádí, že jeden z prvních, kdo si praktickou cenu hry uvědomil, bývá uváděn Platón, který ve svých „Zákonech“ uvádí i praktické rady, jak už u malých dětí hru povzbuzovat. Ale až na několik výjimek /J.A. Komenský, J.J. Rousseau, B. Froebel/ se vlastně teoretické úvahy o hře a její podstatě objevují až v 19. století, které obrátilo pozornost k dítěti v mnoha směrech.

Anglický filozof Herbert Spencer vycházel z názoru, že děti si hrají proto, aby se zbavily přebytečné energie. Považoval hru za projev zvláštní vrozené síly a energie, kterou dítě potřebuje vybit. Nepřetržitá aktivita, běhání a skákání, které jsou charakteristické pro malé děti, tuto teorii zdánlivě podporují, ale z praxe však víme, že někdy není ke hře přemíra energie nutná a dítě se hry dožaduje i tehdy, když je unavené a mělo by jít odpočívat.

Německý psycholog Karl Gross viděl ve hře druh funkčního cvičení, v němž se dítě, podobně jako zvířecí mládě, připravuje pro budoucí život. Zvířata si hrají, protože hra je pro ně užitečné cvičení a zdokonalování dovedností, které potřebují v dospělosti. Přestože toto vysvětlení zní logicky, u lidí dospělých, kteří, pokud mohou, se hrám rovněž věnují, už neobstojí.

Americký psycholog a pedagog G. S. Hall vypracoval takzvanou rekapitulační teorii, podle které je hra zvláštní projev vývoje, při níž jedinec opakuje vývoj druhu. Podle této teorie jsou děti článkem přírodního řetězu, a tak jako ve svém embryonálním vývoji procházejí stadii od prvoka k člověku, tak ve svých hrách znovu prožívají v posloupnosti prehistorického a primitivního člověka vývoj lidstva. Oblíbené hry s vodou mohou být vysvětleny jako vzpomínka na rybí předky, záliba ve šplhání houpání je pozůstatek ze života opičích předků.

Poněkud dál v pochopení významu hry postoupil začátkem 20. století Sigmund Freud. Viděl ve hře možnost, jak proniknout do hlubinných stránek osobnosti, poznat její přání a zaměření a využil hru také jako metodu při léčení duševních nemocí.

Vycházel z předpokladu, že lidské chování je určováno tím, kolik radosti nebo bolesti přináší. Příjemné zkušenosti člověk opakovaně vyhledává, nepříjemným se snaží vyhnout. Ve hře se lidské chování nemusí podřizovat žádným něčím danostem, je zcela motivováno přáním jedince. Dítě podle něho odlišuje realitu od hry, ale zároveň si z toho, co převezme z reálného světa, a jen částečně vytváří svůj vlastní svět. V něm si může zcela libovolně prožívat příjemné zážitky a měnit události, jak mu vyhovuje. Dítě ve své fantazii může rozhodovat tak, jak mu to v reálném životě není dovoleno, uspokojit své touhy i odreagovat nepříjemné pocity a konflikty. Předpokládal, že do hry dítěte se přímo nebo zprostředkovaně v symbolických činnostech promítají přání i konflikty. Hra také umožňuje dítěti, aby zvládlo rušivou událost či situaci tím, že ji aktivně zopakuje, místo aby bylo jen pasivní a bezmocné. Řečeno poněkud zjednodušeně, Freudova psychoanalytická teorie vidí ve hře prostředek, jak uniknout bolesti nebo dosáhnout rozkoše. Tento výklad je poněkud jednostranný a navíc nadměrně akcentuje sexuální kontext, proto byl podroben kritice. Dnes z celé teorie přetrvává především názor, že podnětem ke hře je u dítěte snaha vyrovnat se s nějakou událostí.

Další významnou současnou teorií je teorie hry ženevského psychologa Jeana Piageta /1896 – 1980/. Ten spojuje hru dítěte s jeho intelektuálním vývojem a vysvětluje ji procesy asimilace a akomodace. Asimilace je proces, kterým jedinec přizpůsobuje a mění zvnějšku přijímané informace, akomodace znamená, že se naopak sám vnějšímu světu přizpůsobuje. Intelektuální vývoj je výsledkem stálé souhry mezi těmito procesy, které by měly být v rovnováze. Jestliže převládá proces přizpůsobování se, tedy akomodace, dochází k nápodobě. Jestliže převládne asimilace, to znamená včleňování nového zážitku mezi dřívější, a dítě ho mění podle své potřeby, dochází ke hře. Hra tedy znamená asimilaci, oba akomodaci a obě jsou důležitou součástí rozumového vývoje.

Intelektuální vývoj Piaget rozděluje na čtyři základní období, z nichž první dvě spadají do předškolního věku. První je tzv. senzomotorické období, které trvá od narození do 18 měsíců. Od 2 do 7 let probíhá tzv. symbolická reprezentace, v níž dítě opakuje to, co se v předcházejícím období naučilo, ale už na symbolické nebo slovní úrovni. Hra se objevuje již v senzomotorickém období především ve formě opakování jednoduché, úspěšné zvládnuté činnosti. Postupně přechází v opakování s obměnami a posléze i v aktivní systematické experimentování, manipulaci s předměty a exploraci.

Mezi 2. a 7. rokem nastupuje symbolická hra a hrové předstírání, které představují vnitřně zpracovanou činnost obohacenou o nové situace a zkušenost. Hra je podle Piageta asimilací, která navazuje na to, co dítě právě zvládlo a co si přizpůsobí tak, jak vyhovuje jeho potřebám.

Z poměrně složité Piagetovy teorie vyplývají tři dosud platné a uznávané základní poznatky. Vývoj probíhá v určité posloupnosti, jejíž průběh může být urychlen, nebo zpomalen, ale sama posloupnost změněna být nemůže. Průběh vývoje se skládá z řady stadií, z nichž každé musí dítě absolvovat, aby mohlo postoupit dál. Každá posloupnost může být vysvětlena podle charakteru logických operací, které se v ní vyskytují.

5. Znaky her

Znaky her mohou být pro nás vodítkem pro pozorování dětí při hře a můžeme si uvědomit, jestli byla pro děti skutečně hrou. Významné znaky, které se ve hře projevují jsou:

5. 1. Spontánnost - projevuje se v přirozeném aktivním chování. Dítě se aktivně zapojuje do hry a uplatňuje svoji fantazii.

5. 2. Zaujetí pro hru u dítěte je tak velké, že ani nevnímá své okolí a soustředí se pouze na danou činnost pro, kterou se nadchlo. Pokud má být hra přerušena, svou hru brání ze všech sil a nehodlá ji opustit. Je nespokojené a vyjadřuje nesouhlas.

5. 3. Radost a uspokojení u dítěte poznáme, že na tváři má spokojený výraz a úsměv při hře. Projevuje nadšení v podobě hlasitých projevů ze hry.

5. 4. Tvořivost u dětí značí, že dítě stále hledá nové, originální způsoby her, jejich kombinace.

5. 5. Fantazie u dětí předškolního věku pomáhá dětem překlenout omezení jejich dětských možností.

5. 6. Opakování her je pro děti běžné. Děti, které už jednou hru hrály, se k ní rády vrací. Hru si přetvářejí, obohacují o nové prvky a při hře si zdokonalují dovednosti.

5. 7. Přijetí role ve hře. Dítě se může na malý okamžik stát úplně někým jiným. Roli prožívá s velkou vážností a zodpovědností. (15:17)

6. Zákony her

6. 1. Hra je aktivita svobodná - hráč k ní nemůže být nucen, nelze ji vykonávat na povel, protože tím přestává být přitažlivá a radostná, ztrácí prvek rozkoše ze hry.

6. 2. Hra je neproduktivní, nepřináší hodnoty ani majetek, v jejím rámci člověk nezbohatne materiálními statky, to, co nám dává, jsou prožitky a vzpomínky, které jsou velice cenné pro náš život.

6. 3. Hra má svůj čas a prostor, je vydělena z běžného života, nezasahuje do něj, ale může ho zobrazovat a zrcadlit.

6. 4. Hra je nejistá, nikdy nemůže s určitostí říct, jak se bude vyvíjet, jak skončí, jak bude pokračovat. Její výsledek nemůže být nikdy předem určen.

6. 5. Hra je podřízena pravidlům, která vyřazují po dobu hry běžné zákony a stanoví jiné, které platí pouze po dobu hry. Pravidla si stanovují hráči nebo se domlouvají na jejich přijetí. Jedním z těchto pravidel může být, že všechno je jen "jako". (23)

7. Klasifikace principu her

Hry se představují v různých úhlech pohledu, a proto se nabízejí četné možné přístupy ke klasifikaci. Principy her podle Cailloise představují rozdělení do čtyř základních kategorií:

7. 1. AGÓN – celá jedna skupina her se projevuje jako soutěž, tj. v podobě zápasu, v němž jsou uměle vytvořeny rovné šance pro soupeře, kteří se tak utkají za ideálních podmínek, jež zajistí.

Motivace pro princip agón:

a) je být nejlepší, překonat ostatní, být vítěz – poměrování sil a testování toho, co je druhému příjemné a co ne, bez potřeby být nejlepším a toho druhého porazit. Rivalita je vždy zaměřena na jednu určitou vlastnost – rychlost, vytrvalost, sílu, paměť, obratnost, vynalézavost apod. U agonálních her se předpokládá pozornost, náležitý trénink, velké úsilí a vůle k vítězství. Příklady her: běh o závod, atletické disciplíny, míčové hry, hokej, fotbal, tenis apod.

Nebezpečím těchto her je vznik pocitu méněcennosti u těch, kterým se nedaří, a pocit nadřazenosti u těch, co jsou dobří. Dalším hrozícím nebezpečím je také možný vznik nevraživosti a agresivity mezi soupeři, která může vést k porušování pravidel, či touhy vyniknout za jakoukoliv cenu. Potřeba vynikat a být lepší než druzí může vést taktéž k závislosti.

b) je ctížádost překonat sám sebe, posunout se dál, být sám sobě soupeřem. Měřit svůj posun ve vztahu k předchozímu výsledku. Tato soutěž může člověka posunout dál, být nejlepší a dosahovat výborné výsledky např. v pracovním procesu nebo i v procesu učení apod.

Nebezpečím her je chorobná touha po moci. Touha vyniknout za každou cenu může být příčinou, proč člověk nezažije pocit štěstí a proč se člověk stane štvancem za výkonem.

c) je zápolení. U zápolivých her je nutné stanovit jim pravidla, aby nedošlo ke zranění. Zápolení slouží k tomu, aby si děti procvičovaly obratnost, mrštnost a rozvíjely se v tělesných dovednostech. Děti i dospělí si rádi poměřují své síly s někým druhým; nemusíme zvítězit, je to jen legrace.

Podle Evy Svobodové je soutěž, zápas v naší společnosti orientován na výkon a někdy bohužel zapomíná na člověka. Nebezpečí těchto her je nedožrání. Chorobná touha po moci, nenávisť k soupeřům, úskočnost, podvádění, násilí, válka, touha vyniknout za jakoukoliv cenu může být příčinou, proč člověk nezná pocit štěstí, proč se

nemůže radovat z krásy a z prostých věcí, ale musí vynikat. Potřeba vynikat a být lepší než druzí může vést k závislosti; člověk pak přestává být sám sebou, je pouhým štvancem za výkonem. (23).

7. 2. ALEA – v těchto hrách výsledek nezáleží na hráči, hráč dokonce nemá na výsledek sebemenší vliv. Od hráče se vyžaduje nečinnost a napjaté očekávání, a tak nejde tolik o výhru nad protivníkem, nýbrž hlavně o výhru vybojovanou nad osudem. Příklady her jsou rozpočítadla, Člověče, nezlob se, kostky, ruleta, loterie, automaty apod.

Motivací k hraní her založených na principu náhody

je **šťěstěna**, kdy je jediný strůjce vítězství, vzdání se vlastní vůle a odevzdání se osudu. V těchto hrách není nijaké snahy po vyloučení nespravedlivé náhody, naopak naděje na příznivou náhodu je tu jedinou motivací.

Nebezpečí u těchto her je vzdání se vlastní vůle, propadnutí a odevzdání se osudu.

7. 3. MIMIKRY – v této hře se sami staneme iluzorní postavou a podle toho se také chováme. V takovém případě máme co dělat s proměnlivou řadou projevů, jejichž společným znakem je skutečnost, že subjekt hry předstírá, že věří, že je někým jiným, než ve skutečnosti je. Příklady her jsou takové, které napodobující dospělé, kdy holčička si hraje na maminku, na hospodyňku, která vaří, pere, uklízí dítě se stane zvířetem, rostlinou, pohádkovou postavou princeznou, princem apod.

Motivací k hraní her založených na principu proměny

je **chuť zapomenout** na svou vlastní osobnost, schovat se pod maskou a dočasně se vzdát své vlastní podoby, na chvíli být někým jiným.

Nebezpečí spočívá v tom, že člověk by mohl na chvíli zapomenout, kdo vlastně je, a ztratit svoji identitu.

7. 4. ILINX – hry způsobující závrať vyhledávají lidé všude po světě. Do těchto her patří například seběhnout svah, sklouznout se na klouzačce, svézt se na kolotoči, houpačka, jenž vyletí hodně vysoko, nebo „slepá bába“, všechno lítá, co peří má apod.

Motivací k hraní her založených na principu závrat'

je **touha porušit stabilitu svého těla či duše**. Tento druh her zahrnuje ty, které působí závrat', a spočívají tedy v spíše v motivaci pokusu potlačit na nějakou dobu stabilitu vnímání a vnutit jasnému lidskému vědomí určitý druh slasti, působící zmatek. V těchto případech jde vždy o to, aby se hráč oddal určité křeči, transu nebo omámení, které mají schopnost se suverénní rychlostí vytlačit realitu.

Nebezpečí závratě nám mohou způsobit drogy a alkohol, které nám přivodí závislost na celý život.

8. Co dítěti přináší hra

Hra dítěti přináší radost z činnosti v tom rozsahu a formě, ve které se svojí úrovní zralosti dítě nachází. Dítě si nehraje proto, by se něco naučilo, ale dělá to, protože ho to zajímá, těší a chce něco prozkoumat, a teprve následně se prostřednictvím hry něco naučí. Volná hra by neměla chybět dětem předškolního věku, neměla by být nahrazována jinými činnostmi. V mateřské škole by děti měly mít možnost vlastní volby volné hry. Zároveň by volná hra neměla být pro dítě zbytečnou ztrátou času.

Hra na dítě působí v **oblasti kognitivního, sociálního a pohybového rozvoje**.

8. 1. Kognitivní rozvoj označuje všechny duševní schopnosti související s myšlením a poznáním. Kognitivní rozvoj je součástí a důsledkem dětské hry a je patrný ve složitosti dění a úkonů, jež dětskou hru provází.

Dítě kolem 2 let, tedy ve stádiu **senzomotorické hry**, kdy se projevuje více tělesněji, než aby přemýšlelo o postupu a volilo z více možností.

Dítě ve věku 2. – 7. roku má myšlení předoperační podobu, kde probíhají procesy rozhodování a volby a dítě se nachází ve stadiu **symbolické hry**. Dítě si stále více dokáže vybavit a představit si předměty ze svého okolí a hrou je prozkoumává; v tomto období dochází k rozvoji řeči a vyjadřování a řeč je propojena s myšlením.

Egocentrismus se vyznačuje tím, že dítě vnímá veškeré dění kolem sebe přes svůj zájem, přání, tužby a na tomto základě jim přisuzuje důležitost. Ve hrách je také možné sledovat, že dítě vnímá situaci nebo jev nejen z pozice svého zájmu. Teprve na konci období symbolické hry dokáže dítě nacházet více významných znaků, které

v určitých souvislostech dokáže propojovat a v herních postupných krocích naplňovat.

Hra pomáhá dětem rozvíjet

složitější formy myšlení, a to především tehdy, když se snaží pochopit, jak se chovají věci, s nimiž vstupují do interakce.

8. 2. Sociální rozvoj je chápán jako rozvoj vztahů mezi jedinci. Děti se ve hře stále více zajímají o druhé a vyhledávají je ke hře. To následně zpětně ovlivňuje, upravuje a zkvalitňuje jejich sociální chování, vnímání, přijímání a respektování druhé, ale i očekávání, že i já budu takto přijímán a respektován. Děti během předškolního věku touží postupně stále více po dětském partnerovi ve hře, ale to neznamená, že když se děti ke hře sejdou, jsou mezi nimi ideální vztahy a sympatie. Proces hry ve skupině dětí je velmi dynamický. Tento proces je těžký a složitý i pro dospělé a ani u nich není často bez emocí a dynamických výměn názorů, případně změn ve složení pracovních skupin.

Dětská hra je stejně opravdová, pro děti zásadní a významně přínosná činnost, jako je pracovní klání dospělých. Skupinu dětí, které se takto intenzivně realizují, nemohou nahradit v poslední třetině předškolního období dospělí, ani hračky. Sociální zkušenosti jednotlivce vznikají v dynamických procesech dětské sociální hry a jsou proto i zpětně použitelné v běžných životních situacích vznikajících v dětské skupině a ve vrstevnických vztazích. Jednotlivec se na základě reakcí dětí ve skupinové hře dozvídá něco o sobě.

8. 3. Pohybový rozvoj je důležitý pro zdárný růst každého dítěte. Dítě se už od svého narození potřebuje pohybovat. Nejdříve mu pohyb umožňuje někdo jiný, později se o to pokouší samo. Každé dítě má určitou potřebu pohybu odlišnou; dle toho lze děti rozdělit do tří kategorií, a to na děti s běžnou potřebou pohybu, dále na dítě hypermotorické a dítě hypomotorické.

8. 3. 1. Děti hypermotorické – mají velkou potřebu pohybu, která se musí chápat jako objektivní stav, a ne jako dětské zlobení. Pro tyto děti může být poškozující, když pedagog nevyhodnotí správně jejich zvýšenou nutkavost se stále pohybovat. Dítě to chápe jako dlouhodobé omezování, neuspokojení nebo dokonce protivenství a nelásku a může se stát, že se bude výrazně angažovat někde jinde, v problematictější rovině.

8. 3. 2. Děti hypomotorické - mají malou potřebu se pohybovat. V dětském společenství si v tomto směru začínají zvýšeně uvědomovat svoje menší dovednosti a

vyhýbají se pohybu a přirozeným dětským pohybovým hrám. Tím se pro ně začíná odvíjet bludný kruh, protože omezený pohyb vede k různým patologiím v tělesném, zdravotním a součinnosti s tím i sociálním vývoji.

Tyto děti spontánní pohybové hry nevyhledávají, a tak záleží na učiteli, který by je měl citlivým způsobem povzbuzovat, motivovat a oceňovat, a tak pozitivně ovlivňovat jejich chování i chování ostatních dětí vůči nim.

8. 3. 3. Děti s běžnou potřebou motoriky – kterých je v běžné populaci většina, se z pohybu a jeho hrových možností těší, vyhledávají je a prokazují schopnost se pohybům nejrozličnějších variantách přirozeně učit. Postupně v tom nacházejí uspokojení a na svém pohybovém rozvoji se velmi aktivně podílejí. (15:25)

Pokud jsou děti v pohybových hrách omezovány, zvolí jinou činnost, např. sledování televizní obrazovky, hraní na PC. Tyto děti také mohou v pohybových hrách zaostávat. I když původní předpoklad pro ně byl takový, že k pohybovým aktivitám jsou dobře vybaveny, ale tyto děti se spontánním hrám nevěnovaly a nerozvíjely se v tělesném rozvoji.

Je důležité, aby tyto děti byly dobře motivované. Pedagog pro děti, které jsou méně aktivní, vymýšlel pohybové hry, které by je bavily a zaujaly je. Když tyto děti nějaká hra zaujme, tak se dokáží pro hru tak nadchnout, že zapomenou, že se jim původně nechtělo. Pak je na dítěti vidět, že jej hra těší a baví.

Může nastat opačná reakce, kdy děti na sebe vzájemně útočí, vzniká nepřátelství vůči druhé osobě. Děti si pudově hájí své místo před tím, kdo chce narušit jejich místo a vniknout do něj. K agresi dojde, např. pokud dítě vyžaduje stejnou hračku, jako má druhé. Může dojít k emocím, které dítě nezvládne; existují však i děti, které se trvale nedokáží domluvit a chovají se nepatřičně.

9. Hra a terapeutické možnost

Když se řekne agresivní dítě, většina z nás si dá do souvislosti negativní způsob chování. Předškolní děti používají fyzický útoku, jako jsou kopání, strkání, tahání za vlasy a pod.

A u starších dětí fyzický útok ustupuje a převládá slovní agrese, například nadávky, urážky, ponižování apod.

Při velkém počtu dětí v mateřské škole může dojít také k agresivnímu chování. Častým problémem, k němuž při hrách dětí dochází, je, že se nedokáží domluvit, kdo si vzal první autíčko nebo panenku, a tím nastane mezi dětmi spor a může přejít až k agresivitě. Při hře si děti pudově hájí svůj prostor před tím, kdo chce narušit jejich místo a vniknout do něj. Může dojít k emocím, které dítě nezvládne, a pak se opět chová nepatřičně.

Co dělat, abychom zabránili těmto negativním emocím? Aby děti neventilovaly svoje nálady formou hádek a pranic, měly by se naučit vyjadřovat svoje pocity, dokázat o nich mluvit. Nechat o problému mluvit jednotlivé strany a hledat řešení. Děti mohou mít daná pravidla, že se vzájemně naslouchají a nechají jeden druhého vyjádřit svůj názor. Po vyřešení problému mohou být dětem nabídnuty hry, které přispívají k tomu, aby se emoce relativně rychle zklidnily. Hry pro usměrňování agresivity mohou být přínosné a motivující pro předškolní a školní děti.

Podle Erkerta je agresivita – v pedagogické oblasti - pojmem, který většinou zařazuje výbuch vzteku, který bez morálních zábran a hranic propuká vůči ostatním, vůči vlastní osobě nebo vůči věcem. Vyhrožování, řvaní bití, kousání, plivání, škrábání, strkání a kopání jsou příklady toho, jak děti mohou běžně reagovat na sebemenší podnět. Tyto neřízené výbuchy vzteku vyvolávají značný strach především u mladších, slabších a neprůbojných dětí, které jsou jim buď přímo nebo nepřímo vystaveny. Děti, které se cítí jakýmkoli způsobem ohroženy, trpí například častěji poruchami spánku, jídla a stěžují si na bolesti hlavy a břicha. Kromě zdravotních problémů se u nich většinou projevuje také nápadné chování, které může vést v nejhorším případě až k odpírání docházky do školky nebo do školy.

Tato agrese může mít více příčin. Jednou z příčin je ta, že děti napodobují to, co vnímají při sledování určitých televizních filmů, videofilmů a také při počítačových hrách. Zvláště na ně působí, když agresivním způsobem jedná jejich oblíbená postava a jestliže má zobrazovaná situace určitou podobnost s běžným životem. Násilné scény mají větší vliv, jestliže děti sedí dlouho před obrazovkou samy a když se jim běžně v rámci rodiny věnuje jen málo pozornosti.

Kotátková přikládá velký význam volné hře. V tomto případě může pomoci volná hra, kdy dítě ve svých hrách inscenuje různé katastrofické situace, které na první pohled přímo nenapodobují. Ve své volné hře se ale prostřednictvím zlé postavy nebo vypjaté situace s různými katastrofickými zvraty zbavuje svého napětí.

Dítě ve volné hře symbolizuje přání, obavy, radost. V nedirektivním přístupu je dítěti umožněno prožít si znovu svoje pocity obavy, nejistoty, zklamání, strachu, zlosti apod. Emoce se uvolňují a dítě se je v průběhu psychoterapie učí ovládat a porozumět jim prostřednictvím volné hry.

Terapeutický a preventivní potenciál volné hry je například:

9. 1. V psychohygienické rovině, která spočívá v relaxaci, radosti ze svobodné realizaci, v uvolnění a očišťování se od obav, nejistot a viny. Děje se ve hře převážně prostřednictvím bezpečného prostředí, dále akceptujícího pozitivního vztahu s dospělým, s možností vyjádřit své emoce a volit znovunastolení traumatických nebo pro dítě nejasných situací, které samozřejmě neškodí druhým.

9. 2. V kognitivní rovině spočívá v iniciativnosti, aktivitě, v hledání řešení, ve srovnávání a obohacování se výkony a procesem hry druhých dětí, v uplatňování vlastních námětů a postupů, ve využívání různých pokusů a možností chybovat a chyby napravovat. Ve hře se děje převážně prostřednictvím tvůrčího využití materiálů, hraček a spoluhráčů.

9. 3. V sociální rovině, spočívající v prožitcích z porozumění, ze společných zájmů a komunikace, z vytvoření pozice ve vrstevnické skupině, z vyjasňování společných postupů i nedorozumění. Ve hře se děje převážně prostřednictvím celkově pozitivně laděné atmosféry, vznikajících přátelství, vyzkoušení si nových způsobů jednání, prezentace své jedinečnosti i ohledu a pomoci druhým a při kooperaci ve hrách. (15:63)

10. Hry předškolního věku v MŠ

Předškolní období je mezi 3. – 7. rokem. Toto období bývá označováno jako věk her. Děti se dokáží na hru plně soustředit. Hra děti plně zaujme a rozvíjí fantazii a tvořivost.

Hrou dítě může prozkoumávat věci denní potřeby, které mu slouží k přirozenému učení.

Hrou dítě získává energii a také při hře energii vydává. Hra může přinášet odpočinek, relaxaci a radost ze svobodné realizace. Děti se při hře mohou uvolnit a očisťovat od obav, nejistot a viny. Prostřednictvím hry dochází k uvolnění negativních emocí.

Volná hra je dětmi využívána v různých prostředích a situacích. Ve věkově smíšené skupině vzniká kooperativní hra. Starší děti si hrají s mladšími a ty je pozorují a mohou se od nich inspirovat a učit. Ve smíšené skupině dětí dochází k rozvoji sociálního, pohybového i kognitivního rozvoje.

V kognitivní rovině spočívá v iniciativnosti, aktivitě, v hledání řešení. V procesu hry děti uplatňují vlastní náměty, postupy a fantazii.

V pohybové rovině dochází k tomu, že dítě má vyšší potřebu pohybu než dospělý. Dítě nevydrží delší dobu v klidu a musí mít dostatek prostoru pro pohyb.

V sociální rovině dochází k vytvoření pozice ve vrstevnické skupině k porozumění, ke komunikaci apod. Ve smíšené skupině si děti vzájemně pomáhají, učí se ohleduplnému chování a vzájemné pomoci.

11. Osobnost učitelky v mateřské škole ve vztahu k volné hře

Jaké je místo učitelky ve hrách dětí? Učitelka může být jako:

11. 1. Pozorovatel - každodenní pozorování volné hry slouží k tomu, abychom viděli pokrok dětí z pohledu sociálního, pohybového i kognitivního rozvoje. Pozorování je zaměřeno na všechny děti. Ve volné hře se dají vypořádat různé nedostatky dětí a následně pedagogicky působit na každé dítě individuálně, aby došlo k jejich zlepšení. Volná hra může sloužit k tomu, abychom diagnostikovali dítě, můžeme zjišťovat, co dítě baví a k čemu má dispozice, a dále tyto záliby rozvíjet např. v řízených činnostech.

Pozorováním dětí se dá zjistit komunikační dovednost; jak se dítě prosazuje při prosazování svých potřeb, zájmů, při vysvětlování v nedorozumění a v konfliktu. Pozorování volné hry dětí by mělo sloužit k reflexi a evaluaci učitelky, protože ve volné hře se odráží vše, co se děti naučily, s čím se seznámily a jak na děti učitelka pedagogicky působila.

Učitelka umožňuje dětem samostatně řešit problémy, které se jim v průběhu hry vyskytnou.

11. 2. Iniciátor – učitelka je tím, kdo hru přinese, nabídne. Učitelka zná spoustu her a může k nim dětem připravit pomůcky. Nabídka učitelky může být různá, ale vždy by měla respektovat, že hra je aktivita svobodná, neměla by dětem hru nutit a ani nařídít. Dále nechat děti, aby si hru organizovaly podle svého, případně aby se ujalo vedení hry některé dítě. Také je možné, že se vedoucího místa ve hře ujme učitelka.

11. 3. Vedoucí hry – děti se domlouvají, jsou iniciativní, ale řídicí roli má učitelka. Přidělila role, vysvětluje pravidla. Pokud děti jdou do hry svobodně a výsledek hry nebude mít důsledek do dalšího reálného života, tak hra respektuje zákony her a může děti nadchnout, působit jim radost a potěšení, i když ji řídí učitelka. Umět zadat a vést hru dětí tak, abych nepůsobila jako “ten vševědoucí dospělý“, je velké umění.

11. 4. Hráč – učitelka se může do hry zapojit a stát se jedním z hráčů. Pokud ji děti přijmou, má šanci tímto způsobem hru obohatit a přinést do ní nové prvky. Při hře si děti procvičují řečové dovednosti, komunikují, rozvíjejí fantazii, formulují, kombinují, učí se, jak se chovat k návštěvě, ale ani netuší, že se něco učí, protože kdyby to tušily, tak už by to nebyla hra, neboť hra je pro dítě nereduktivní a neproduktivní by v jeho vědomí měla zůstat. Jen učitelka ví, jak obrovským prostředkem učení hra je, a umí toho využít.

11. 5. Facilitátor – někdy jsou hry dětí takové, že vyžadují zásah dospělého, který má obavu, aby nedošlo k úrazu nebo zničení předmětu. Učitelka zasahuje, zkoumá terén a někdy improvizuje a posouvá hru. Musí být velice opatrná, aby hru nepokazila. Hra nabízí učitelce tak obrovský prostor pro učení, že těžko si můžeme představit připravenou řízenou činnost, která by zaujala tolik dětí a zprostředkovala tolik vědomostí. Učitelka se v rámci této činnosti změnila z perceptora na facilitátora, z toho, kdo nařizuje a řídí, na toho, kdo ukazuje směr a podněcuje. Tento způsob práce vyžaduje vysokou schopnost improvizace, tvořivé předpoklady a odvahu.(25)

Pro děti je přínosné, když z učitelky vyzařuje klid a pohoda. Tato pohoda se odráží na děti samotné i na jejich hry. Učitelka by měla mít schopnost být k dětem

vnímavá, trpělivá a reagovat na potřebu dětí a být jim oporou při hrách. Měla by působit přirozeně a mít skutečný zájem o dítě a dětské činnosti. Pokud se dítěti děje bezpráví, je vždy připravená, aby mohla pomoci a problém s dítětem vyřešit. Důležitá je komunikace s dětmi. Učitelka by měla srozumitelně formulovat svoje požadavky, aby pro dítě byly pochopitelné. Měla by být k dětem objektivní a otevřená k úsudku o dítěti. Dítě bere jako rovnocenného partnera.

Měla by působit přirozeně a mít skutečný zájem o dítě a dětské činnosti. Pokud se dítěti děje bezpráví, je vždy připravená, aby mohla pomoci a problém s dítětem vyřešit. Důležitá je komunikace s dětmi. Učitelka by měla srozumitelně formulovat svoje požadavky, aby pro dítě byly pochopitelné. Měla by být k dětem objektivní a otevřená k úsudku o dítěti. Dítě bere jako rovnocenného partnera.

Učitelka ve svém jednání by měla být vyrovnanou osobností. Neměla by reagovat emotivně, ale měla by se vcítit do pocitů dětí a vnímat hrové situace. Učitelka se vcítuje do pocitů dětí, jako jsou smutek, bolest nebo radost. Děti tuto důvěru ocení a odrazí se to v příznivém klimatu mateřské školy.

12. Hry mladšího školního věku v ZŠ

Mladší školní období označujeme zpravidla dobu od 6 – 7 let, kdy dítě vstupuje do školy, do věku 11 až 12 let.

Podle Langmeiera a Krejčířové se toto období někdy označuje přechodné období mezi hravým předškolním věkem a vyspělejším chováním školáka. Děti v mladším školním věku jsou ještě hravé, jsou schopny se soustředit na jednu věc jen poměrně krátkou dobu. Při hrách se chlapci a dívky ještě bez zábran mísí. Jako každé

přechodné období i tato vývojové s sebou přináší vyšší zranitelnost a vyžaduje proto více trpělivosti a pomoc rodičů a učitelů.

Výrazně stoupá vliv dětské skupiny, jejíž normy se dítě snaží dodržovat. Dětská skupina je na začátku školního věku ještě uvnitř málo diferencovaná. Vztahy dítěte ke spolužákům a k druhým dětem vůbec jsou v té době stále ještě hodně nahodilé. Kolem deseti let se vytvářejí trvalejší vztahy přátelství, založené na osobních vlastnostech, a celá skupina se začíná vnitřně diferencovat.

Nejdůležitější činností předškolních dětí bývá většinou hra. Nyní děti mladšího školního věku ke hře přibírají skutečnou práci a to vykonávat úkoly, které nejsou samy o sobě příjemné. Dítě, které začíná pracovat, si ovšem nepřestává hrát. Pro zdravý vývoj osobnosti je hra i ve školním věku nezbytná a mají pro ni být vytvořeny podmínky. Ve školním prostředí má prostor pro hru školní družina.

Školní družina je školské zařízení výchovy mimo vyučování. Není chápána jako pouhá sociální služba, jako je hlídání dětí, ale dětem zabezpečuje odpočinek, rekreaci, ale i zajímavé využití volného času. Činnost ve školní družině by měla rozvíjet dítě v dovednostech důležitých pro život ve společnosti a prostřednictvím aktivit výchovy mimo vyučování ho vybavit žádoucími vědomostmi, dovednostmi, ale také postoji. Děti se zde učí žít s ostatními, spolupracovat a tolerovat individualitu ostatních.

Formy hry školního dítěte jsou sice podobné jako v období předchozím, ale její projevy jsou bohatší a diferencovanější. Ve hře se projevuje více reálných skutečností a posazuje se snaha po dosažení úspěchu, zejména ve společenských hrách. Mění se i obliba her, stále více dává dítě přednost hrám se složitějšími pravidly. Vedle jednoduchých her založených na náhodě se dítě učí složitějším hrám, jako jsou např. dáma, šachy apod.

Hra a práce stojí od této doby vedle sebe jako odlišné činnosti se zvláštním zaměřením. Od počátku školní docházky se má dítě učit, že má zvláště vymezený čas na práci, kdy má soustředit pozornost a vynaložit potřebné úsilí bez hravého odbíhání. Pro školní dítě je zpočátku lépe vymezit kratší dobu nebo zařadit vhodné přestávky do celkového rozsahu práce ve škole. Po skončení školní výuky mají děti možnost docházet do školní družiny, kde se mohou plně věnovat spontánním hrám i jiným činnostem.

13. Osobnost učitelky ve školní družině ve vztahu k volné hře

Podle Hájka musí vychovatelka ve školní družině mít kladný vztah k dětem. Umí vytvořit ve skupině dětí příznivé a sociální klima, dokáže se vcítit do pocitů dětí. S dětmi umí jednat, jsou pro ni partneři, nikoli jen objekty sociální služby. Má

vypěstované mravní vědomí odpovídající společensky uznávaným hodnotám a jedná podle něho. Má organizační schopnosti a rozvíjí je, umí navazovat a motivovat široké spektrum rekreačních a zájmových činností. Umí si hrát a hra s dětmi ji těší. Je pozitivně naladěna při činnostech a při jejich hodnocení vyhledává i vyzvedává především kladné momenty, přinášející radost a povzbuzení. Má smysl pro humor a dokáže vybranými aktivitami v dětech vzbuzovat zájem o činnost, podporovat jejich sebevědomí a rozvíjet pozitivní stránky jejich osobnosti.

Vychovatelka používá spisovná slova, srozumitelná dětem. Naslouchá dětem a dokáže s dětmi komunikovat.

Dítě, které právě skončilo školní výuku, chce si odpočinout. Hru nelze dětem nařídit, ale lze ji umožnit a podporovat, aby se mohla spontánně rozvíjet. Do hry by vychovatelka neměla zasahovat; pokud ji děti vyzvou, může se hry zúčastnit. Vychovatelka tak lépe porozumí vnitřnímu světu dítěte, kdy se nechá vést jeho vlastní iniciativou.

Úspěšná výchova může probíhat pouze v klidné, radostné a pohodové atmosféře, naplněné porozuměním a kladnými emocemi. Vychovatelka svým naladěním a životními postoji vytváří příjemnou atmosféru školní družiny. Ovládá širokou škálu volnočasových aktivit vhodných pro děti a pro tyto činnosti umí děti získat. Pro děti v mateřské škole je spontánní hra samozřejmostí, ale je nesprávné pohlížet na hru, a to i u starších dětí, jako na zbytečné maření času. A každá vychovatelka by si to měla uvědomit a dětem dát prostor k volné hře. Děti si nedokáží odpočinout od každodenní školní práce bez her, protože hra má závažné důsledky pro všechny oblasti duševního života dítěte. Hra dětem přináší radost.

Jestliže dítě zjistí, že hra je něčím, čeho si dospělí váží a čemu se může věnovat a neprožívat přitom pocit viny, že maří čas a že by se mělo v dané chvíli věnovat vážnější věcem, které je třeba udělat, pomáhá mu to k vytváření pozitivních postojů vůči zábavě v životě - postojů, které mu v dospělosti budou ku prospěchu.

(Fontana)

II. Praktická část:

V teoretické části jsem postupně popsala, co je hra a jak ji definují různí autoři. Dále jsem se snažila postihnout historii hry, kdy je hra významná nejen v životě dětí, ale i celé společnosti. Zabývám se rozdělením her podle Cailloise do čtyř základních kategorií. V další kapitole rozebírám, co dítěti přináší hra a jaké terapeutické možnosti volná hra pro dítě znamená. V poslední části práce jsem rozebírala volnou hru v předškolním věku a volnou hru v mladším školním věku.

V praktické části bakalářské práce bych ráda na základě provedeného kvalitativního pozorování dětí v mateřské škole a školní družině zjistila, jak vnímají volnou hru děti v mateřské škole a děti ve školní družině.

1. Stanovení předpokladů

Předpoklady jsem si stanovila na základě prostudované literatury a vycházela jsem ze svých zkušeností, které jsem čerpala z mateřské školy, kam docházím na pedagogickou praxi a ze školní družiny, ve které pracuji.

- 1. Předpokládám, že volná hra v mateřské škole a školní družině je pro děti přitažlivější než řízená činnost.**
- 2. Předpokládám, že děti v mateřské škole si převážně hrají samy, a ve školní družině potřebují k volné hře kamarády.**
- 3. Předpokládám, že volná hra v mateřské škole a školní družině pomáhá dětem k uvolnění napětí a agrese.**
- 4. Předpokládám, že děti v mateřské škole a školní družině k volné hře nepotřebují žádné hračky.**

5. Předpokládám, že děti v mateřské škole a školní družině nevyžadují, aby jim učitelka nebo vychovatelka připravovala hry.

6. Předpokládám, že mediální prostředky ovlivňují děti v mateřské škole i ve školní družině při spontánní hře.

7. Předpokládám, že hra v přírodě je pro děti mateřské školy i školní družiny přitažlivější než v herně školy.

2. Pozorování v MŠ a ŠD

Výzkum jsem prováděla v měsíci květnu a červnu v mateřské škole, tj. v době mé pedagogické praxe, a to s osmi předškolními dětmi.

Další pozorování probíhalo ve školní družině, realizované s těmi samými dětmi, které nastoupily do první třídy základní školy. (Jedná se o školu malotřídní, proto vzorek zkoumaných dětí nemohl být větší, než kolik dětí navštěvovalo mateřskou školu a poté příslušnou základní školu. Pozorování tedy je zaměřeno na menší vzorek dětí a výsledky výzkumu budou sloužit dvěma konkrétním výchovným a vzdělávacím zařízením a samozřejmě konkrétním pedagogickým pracovníkům, jimž by mělo mj. dát odpověď na otázku práce s volnou hrou u dětí předškolního věku a mladšího školního věku.) Pozorování jsem realizovala v měsíci září až prosinci. Všechny děti, které chodily do mateřské školy, se přihlásily i do školní družiny, tak jsem mohla pokračovat ve výzkumu.

Pozorování probíhalo ve smíšené mateřské škole, kde si předškolní děti hrají společně s dětmi mladšími. Starší děti nelze pozorovat jako samostatnou skupinu, protože mladší děti se také spontánních her účastnily a vykonávaly role, které jim přidělovaly starší děti. Mladší děti napodobovaly děti starší a nechaly se od nich inspirovat a některé činnosti po nich opakovaly.

Školní družinu navštěvují děti od první třídy až po pátou třídu. Při pozorování ve smíšené skupině školní družiny se role předškolních dětí vyměnily. Nyní jsou tyto

děti v roli těch nejmladších a musí se s touto pozicí vyrovnat. Docházka do první třídy byla pro tyto děti velmi obtížná, rovněž tak i zařazení do kolektivu školní družiny.

Myslím si, že volná hra těmto dětem pomohla vstoupit do nového prostředí a seznámily se s novými kamarády.

3. Metody výzkumu a jejich popis

Pro předškolní a školní děti jsem zvolila způsob dotazování, kdy pokládám dětem deset otázek, které jsem pak zapisovala do záznamových archů. Pro přehlednost jsem zaznamenávala veškeré údaje do tabulek a pro názornost do barevných grafů. Jednotlivé otázky jsem směřovala ke stanovení hypotézy. Otázky jsem zadávala každému dítěti jednotlivě. Snažila jsem se každou otázku zadávat srozumitelně; pokud zadanou otázku dítě nepochopilo, tak jsem ji znovu vysvětlila. Děti měly možnost se znovu zeptat a měly dostatek času na odpovědi.

Na základě dotazníkové metody jsem provedla rozbor volné hry se všemi pedagogickými pracovníky, kteří pracovali s pozorovanou skupinou dětí. V mateřské škole jsem zadala dotazník dvěma učitelkám a na základní škole mi dotazník vyplnila ředitelka školy, která také s dětmi pracovala. Své záznamy také zpracovávám ve výzkumu volné hry.

V průběhu pozorování jsem si také zapisovala hry, které si děti hrály v mateřské škole i následně v školní družině. Chtěla bych tímto pozorováním zjistit, zda si děti v mateřské škole hrají stejné hry anebo zda se hry zcela mění.

3.1. Dotazník pro děti v MŠ a ŠD

Pro každé pozorované dítě v mateřské škole jsem si vyhotovila již zmiňovaný záznamový arch, kam jsem zaznamenávala odpovědi na předem připravené otázky. Na tyto otázky tytéž děti odpovídaly ve školní družině až po uplynutí pozorované doby. Jednotlivé odpovědi jsem doplnila do tabulek a grafů. Na základě výpovědi dětí mohu hypotézu potvrdit nebo ji vyvrátit.

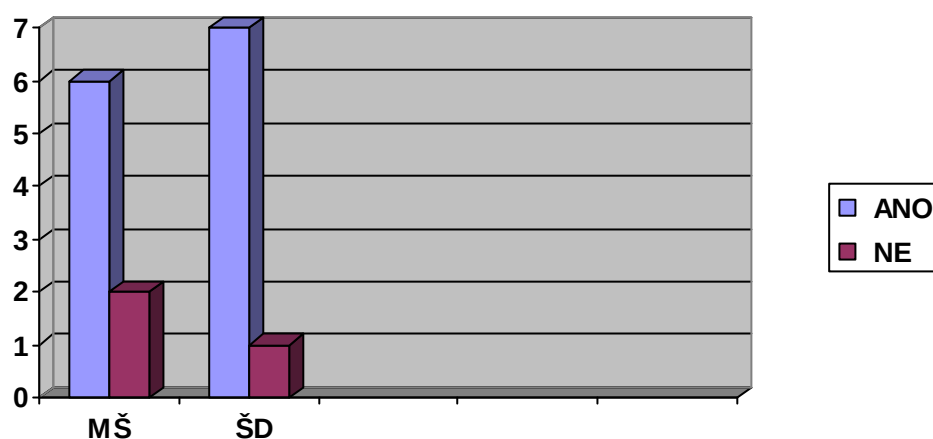
3.1.1. Otázky k dotazníku dětí

- 1. Můžeš si hrát, jak dlouho chceš?**
- 2. K volné hře potřebuješ nějakého kamaráda?**
- 3. K volné hře potřebuješ hračky nebo různé předměty, jako jsou např. kamínky, větvičky, šišky apod.?**
- 4. Hraješ si někdy na to, co vidíš v televizi, na videu nebo na počítači?**
- 5. Hraješ si každý den jinou hru?**
- 6. Máš raději hry, které ti připraví paní učitelka?**
- 7. Máš raději hry, které si vymyslíš sám?**
- 8. Venku je dnes krásný den, zůstaneš raději v herně, kde je plno hraček?**
- 9. Když jsi smutný a nazlobený, pomůže ti, když si jdeš hrát a zapomeneš na všechno, co se ti přihodilo?**
- 10. Hraješ si raději, když si hru vymyslíš sám?**

3.2. Zpracované otázky do tabulek a grafů

Otázka č. 1: Můžeš si hrát jak dlouho chceš?

1. Můžeš si hrát, jak dlouho chceš?	MŠ	ŠD
ANO	6	7
NE	2	1

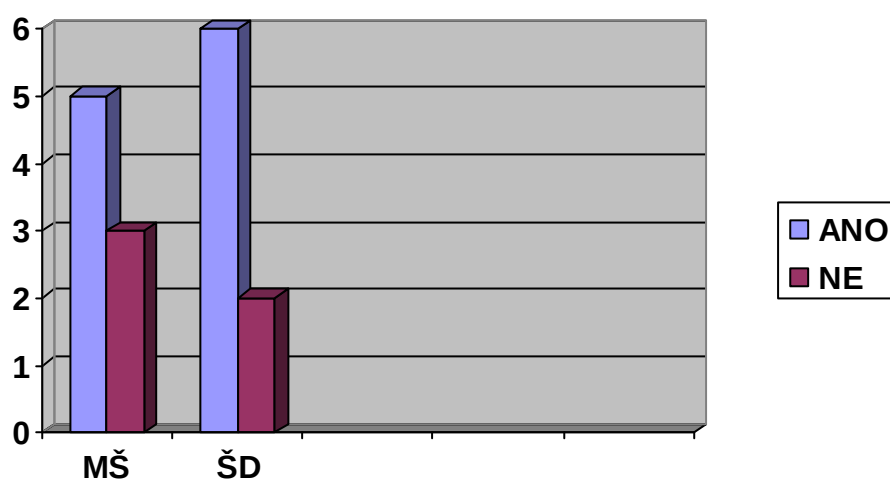

Podle odpovědí dětí byl zřejmé, že většina dětí v mateřské škole má možnost si hrát spontánní hry a nejsou nijak omezovány učitelkami.

Také podle odpovědí dětí ve školní družině mají rovněž možnost si volně hrát. Děti, které se musí celé dopoledne věnovat výuce, už nemají nadále chuť se zapojovat do řízených činností, které nabízí vychovatelka. Ale najdou se však také takové děti, které nabízenou činnost ve školní družině neodmítnou a nabízené aktivity využijí a zapojí se do připravených her. Tyto činnosti se liší od výuky a jsou to činnosti, které slouží k odpočinku dětí. Všechny děti ve školní družině mají možnost různé volby.

Otázka č. 2: K volné hře potřebuješ nějakého kamaráda?

2. K volné hře potřebuješ nějakého kamaráda?	MŠ	ŠD
ANO	5	6
NE	3	2

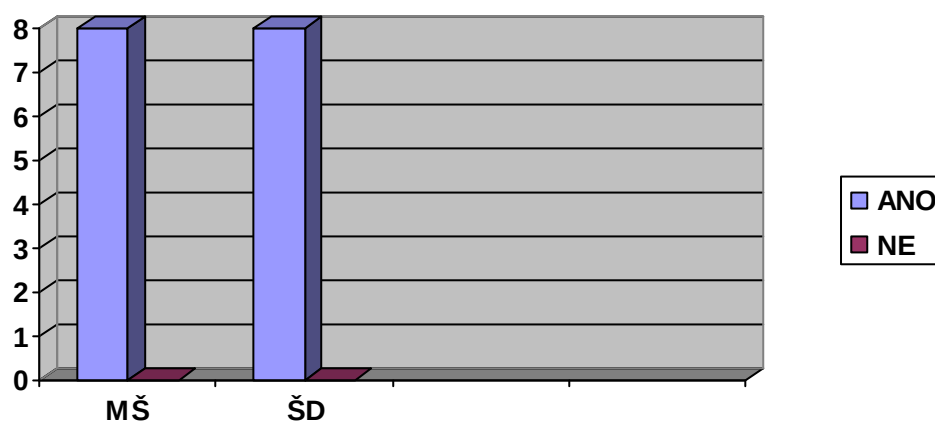

Většina dětí potřebuje ke hře druhého kamaráda. Podle grafu je zřejmé, že předškolní děti si dokáží hrát více samy. Školní děti vyhledávají ke hře kamaráda nebo skupinu kamarádů. Děti se nechají vzájemně ovlivňovat, např. jaká hra se bude dnes hrát nebo budeme malovat hokej a hokejisty, které včera dávali v televizi apod.

Pokud si dítě vystačí samo ve hře, je většinou uzavřené a nerado se dělí o hračky. Příklad je např. Vojta, který ihned po vyučování běží do školní družiny a staví si městečko, kde jsou umístěny garáže pro auta a jezdí si po vymyšlených silnicích. Dokáže si dlouho hrát a do svého pomyslného městečka nemá chuť nikoho pouštět.

Otázka č.3: K volné hře potřebuješ hračky nebo různé předměty, jako jsou např. kamínky, větvičky, šišky apod.?

3. K volné hře potřebuješ hračky nebo různé předměty, jako jsou např. kamínky, větvičky, šišky apod.?	MŠ	ŠD
ANO	8	8
NE	0	0

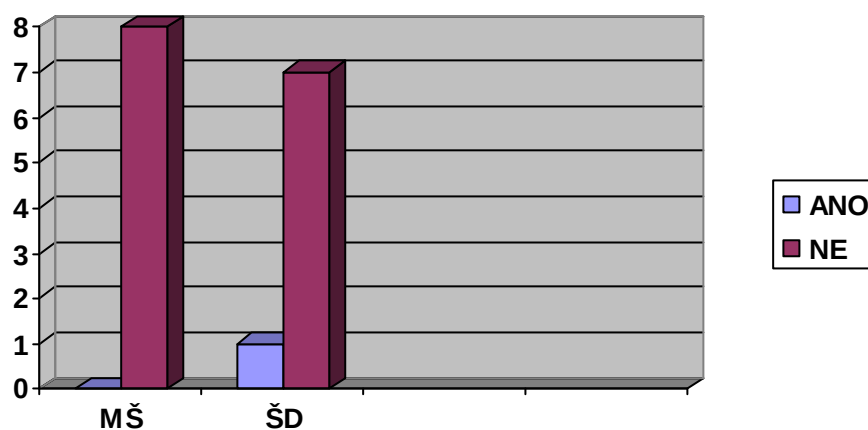

V tomto případě zde věk nehraje žádnou roli. Všechny děti uváděly, že ke hře potřebují hračky, pokud jsou v herně mateřské školy a nebo v herně školní družiny. Při vycházkách do přírody nebo při hrách na školní zahradě děti nezůstávají bez pomůcek, které si najdou v přírodě.

Např. při stavění domečku na školní zahradě používají veškerý dostupný materiál, který se dá na zahradě získat. Jsou to kamínky, suchá tráva, která maskuje vchod do domečku, kousky suchých dřev, které děti vyhledávají na stavbu malého otvoru, který slouží jako okno. Když už nemohou nic najít, natrhají si třeba i čerstvou travu.

4. Hraješ si někdy na to, co vidíš v televizi, na videu nebo na počítači?

4. Hraješ si někdy na to, co vidíš v televizi, na videu nebo na počítači?	MŠ	ŠD
ANO	0	1
NE	8	7

V mateřské škole odpověděly všechny děti, že si nehrají na to, co vidí v televizi. Při pozorování těchto dětí si skutečně děti nehrají na hrdiny, které dávají v televizi. Nejvíce si děti hrály na to, co vidí doma, na ulici, na poli apod.

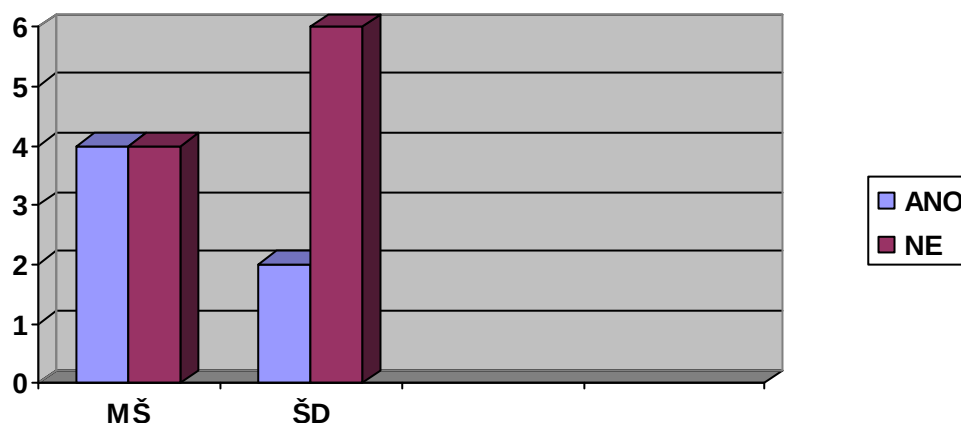
Např. Pepíkův tatínek je zemědělec, který měl čas žít, tak chlapci měli nejvíce práce napodobovat mlácení obilí. Stačilo, aby jeden hru vymyslel, a ostatní ho hned napodobovali. Děvčata tato činnost moc nezajímala, nejvíce práce měla s kuchyňkou a hraní na obchod. Tato skupina dětí si hrála na to, s čím se denně setkávají v běžném životě. Určitě se na televizi také dívají, ale nemají potřebu si na to hrát.

Ve školní družině si nejvíce děti hrají na zoologickou zahradu, na zvířátka na statku, také práci na zahradě a na poli, na doktory, na trpaslíky apod. Tyto děti jsou ovlivňovány vyučovacími předměty, které momentálně probírají v hodinách, jako jsou

např. prvouka, matematika nebo čtení, kde jsou motivovány příběhy z učebnic nebo paní učitelkou.

Otázka č. 5: Hraješ si každý den jinou hru ?

5. Hraješ si každý den jinou hru?	MŠ	ŠD
ANO	4	2
NE	4	6

Čtyři děti z mateřské školy vypovídaly, že si každý den vymýšlí jiné hry, a čtyři děti zase hry opakují nebo na hru navazují. Tuto teorii vypovídaly ty děti, které si vymýšlí hry na obchod, kde každý den prodávají a nakupují. Nikolčina maminka prodává v potravinách a ona napodobuje svoji maminku. Ostatní děvčata jsou nadšená touto hrou, že chodí rády nakupovat k Nikolce.

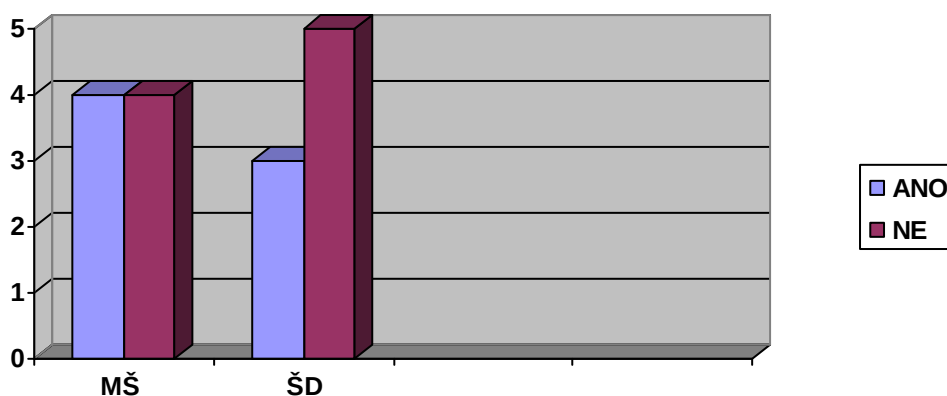
U dětí, které si vymýšlejí každý den jiné hry, jde převážně o hry se stavebnicemi, s kostkami, autíčky apod.

Ve školní družině si většina dětí hru rozehraje na začátku týdne a další dny v ní pokračuje. Děti si hrají na více skupin a každá skupina má jinou hru. Většinou jsou to

ohrady pro zvířata, městečko s domy, které jsou postaveny z dřevěných kostek, garáže pro autíčka, tunely vyrobené z krabiček od čaje nebo toaletního papíru. Na konci týdne musí být hračky uklizené.

Otázka č. 6: Máš raději hry, které ti připraví paní učitelka?

6. Máš raději hry, které ti připraví paní učitelka?	MŠ	ŠD
ANO	4	3
NE	4	5

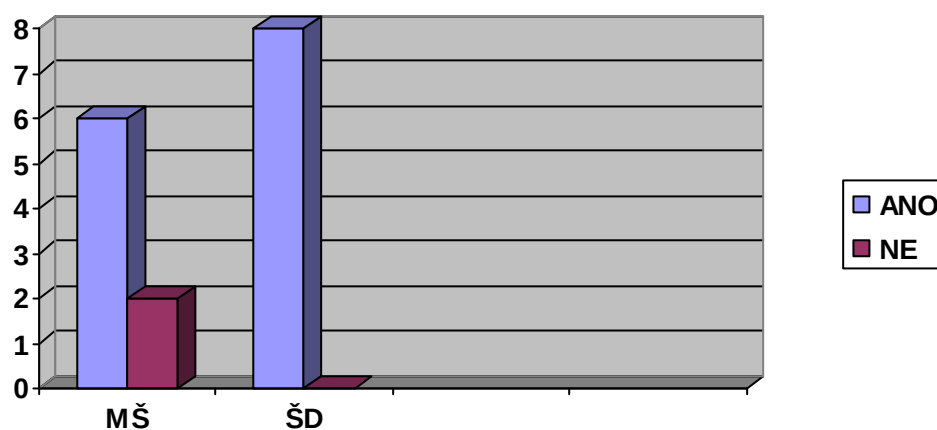

Z těchto odpovědí vyplývá, že děti v mateřské škole vnímají řízenou činnost jako oživení každodenní činnosti. Řízené činnosti jsou pěkně motivované, děti nevnímají, že je do činnosti někdo nutí. Většinou očekávají, co jim paní učitelka připravila nového a lákavého. Pokud by děti věděly, že je do činností někdo nutí, určitě by odpovídaly jinak.

Ve školní družině se odpovědi už od mateřské školy liší. Zde děti už tak nevyhledávají činnosti, které vychovatelka připraví, protože řízené práce mají dostatek při výuce. Děti si chtějí svoji činnost organizovat samy bez účasti dospělé osoby. Vychovatelka je zde pouhým pozorovatelem.

Otázka č. 7: Máš raději hry, které si vymyslíš sám?

7. Máš raději hry, které si vymyslíš sám?	MŠ	ŠD
ANO	6	8
NE	2	0

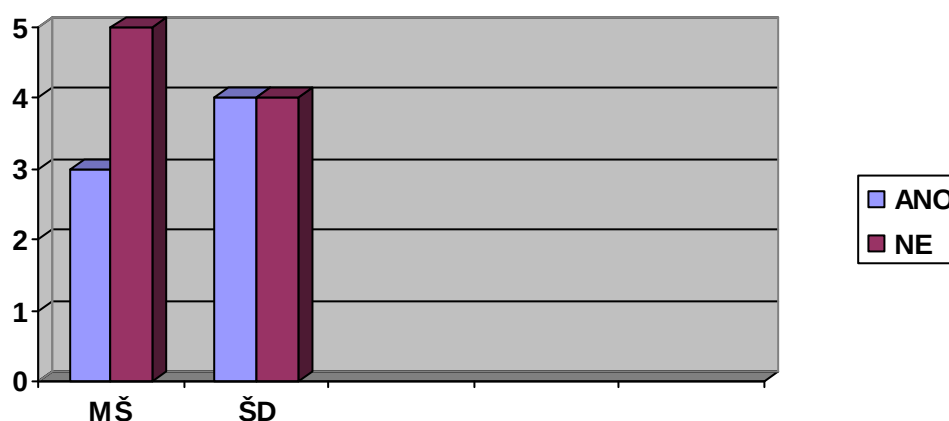
Pokud se děti mohou samostatně rozhodnout, vždy bude ta jejich hra atraktivnější než sebelepší nabízená hra od paní učitelky nebo vychovatelky. Děti v mateřské škole jsou z větší části soběstačné ve hrách, jen malá část čeká, až je jim nabídnutá činnost.

Ve školní družině se potvrdila skutečnost, že děti si vystačí s vymyšlenou činností samy a vstup jiné osobě je zakázán. Děti ve školní družině mají na zahradě malý dřevěný domek. Vedle domku roste ořešák a při velkých teplotách poskytuje dětem úkryt před sluncem a slouží jim rovněž jako venkovní kuchyňka. Uvnitř domku mají skutečné hrnečky, talířky, podnosy i starý vyřazený hrnec s vařečkami. Uprostřed stojí stará školní lavice s malými židličkami. Děti vyrábějí různé pokrmy z trávy, kamínků, dokonce se jim povedla bábovka z hlíny a tu pak dosoušely na sluníčku. Vychovatelce a učitelkám je vstup zakázán do doby, než pro ně děti připraví

překvapení. Pozorovat je mohou o kousek dál, než je děti přizvou na hostinu. Děti pak mají velkou radost z toho, jak jimi vyrobené překvapení bylo pochváleno.

Otázka č. 8: Venku je dnes krásný den, zůstaneš raději v herně, kde je plno hraček?

8. Venku je dnes krásný den, zůstaneš raději v herně, kde je plno hraček?	MŠ	ŠD
ANO	3	4
NE	5	4

U těchto odpovědí jsem očekávala, že všechny děti budou chtít jít ven. Děti v mateřské škole chodí denně ven a těší se až budou moci na školní zahradu. U Matouška mě to však nepřekvapilo, protože ten je nejraději, když si může sám v koutku hrát. Ale u ostatních dětí je vidět velké nadšení, když mohou jít ven, a přesto odpověděly tímto způsobem.

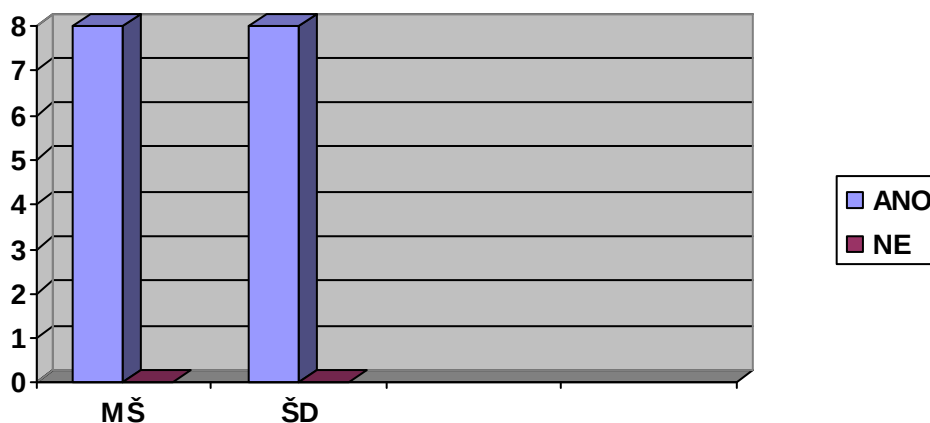
Kluci běželi do skladiště pro nákladní auta, aby mohli na pískoviště vozit písek z jedné stavby tunelu na druhou. Děvčata se tísnila v koutku pískoviště a připravovala bábovky a vařila různé dobroty z písku. Chlapci byli roztaženi skoro po celém

pískovišti a ještě hubovali, že jim tam děvčata zabírají plno místa. Děvčata, aby si vybojovala místo na pískovišti sama, tak to sdělují paní učitelce, ale ta se jen na kluky podívala, a oni vědí, že by měli děvčata také nechat na pískovišti. Po velkém úsilí boje na pískovišti děvčata odcházela a šla si raději na prolézačky a skluzavku. Hoši měli konečně pro sebe celé pískoviště.

Ve školní družině mě tato reakce dětí nepřekvapuje, protože děti, které jsou více hravé, tak by nejraději zůstávaly uvnitř herny, kde je plno hraček. Na školní zahradě ještě není zbudované dětské hřiště s pískovištěm, tak si děti musí hrát s hračkami, které mají pouze v domečku na zahradě.

Otázka č 9: Když jsi smutný a nazlobený, pomůže ti, když si jdeš hrát a zapomeš na všechno, co se ti přihodilo ?

9. Když jsi smutný a nazlobený, pomůže ti, když si jdeš hrát a zapomeš na všechno, co se ti přihodilo ?	MŠ	ŠD
ANO	8	8
NE	0	0

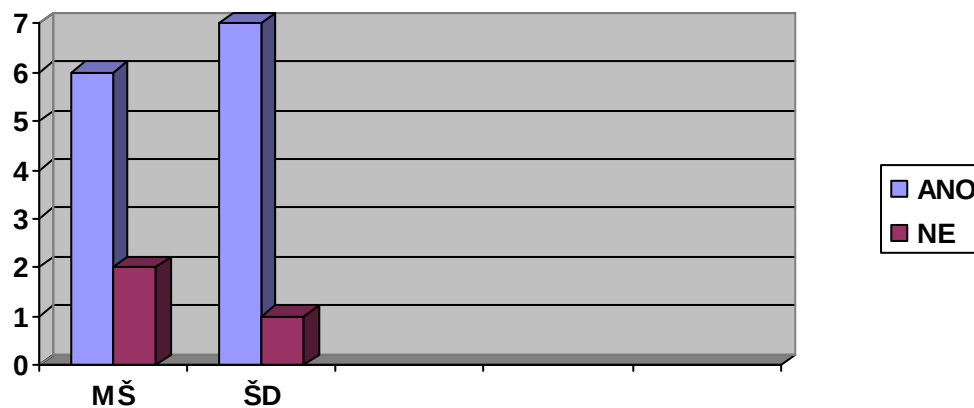

Všechny odpovědi dětí z mateřské školy i školní družiny byly shodné. Na dětech v mateřské škole jsem nepozorovala, že by při hře řešily problémy, např. včera jsem se nemohl koukat na televizi, protože se na mě maminka zlobila. Děti jsou do hry tak zabrané, že když je čas uklízení hraček, nechce se jim končit.

Ve školní družině je to stejné, když se řeší nějaké problémy, tak určitě ne při hře. Pokud se dětem během dne něco přihodilo, např. dostanou špatnou známku, zapomenou domácí úkol, nedokončí práci v hodině, pak tyto problémy řeší s kamarádem nebo se s nimi svěří i vychovatelce, neřeší to při volné hře.

Otázka č. 10: Hraješ si raději, když si hru vymyslíš sám?

10. Hraješ si raději, když si hru vymyslíš sám?	MŠ	ŠD
ANO	6	7
NE	2	1

Zdeněček měl pěkný nápad, že budou s Pepíkem stavět dům z kostek. Kostky budou převážet traktorem a vlečkou. Byl z nápadu nadšený a chtěl se dát okamžitě do práce. Když Pepík zjistil, že Zdeněček už začne pracovat, tak okamžitě změnil plán. Stavět dům je nanic a lepší bude stavět hrad, který je lepší a hezčí. Zdeněček ještě použil na obranu pár slov, ale Pepíkův pronikavý hlas zvítězil. Nakonec se stavěl hrad.

Při pozorování dětí v mateřské škole i ve školní družině jsem zjistila, že se většinou prosadí dítě, které je průbojnější a lépe komunikuje. Děti, které jsou klidnější, se většinou podřídí těm dětem, které více naléhají a stále si prosazují svůj názor.

Myslím si, že nezáleží na tom, kdo první hru vymyslí. Pro děti je důležité, že si hrají společně a dokáží se domluvit a nehádat se. Určitě každého z nás potěší, že dokážeme něco vymyslet, vytvořit a když se to ostatním se zdá být vynikající.

4. Potvrzení nebo vyvrácení předpokladů

1. Volná hra je pro děti přitažlivější než řízená činnost.

Z výpovědi, které děti uváděly, mohu jasně potvrdit, že volná hra je pro děti přitažlivější než řízená činnost. První předpoklad se potvrdil jak v mateřské škole, tak ve školní družině.

2. V předškolním věku si děti převážně hrají samy a ve školním věku potřebují k volné hře kamaráda nebo skupinu kamarádů.

Tento předpoklad se nepotvrdil, protože i v mateřské škole většina dětí potřebuje k volné hře kamaráda nebo skupinu kamarádů.

3. Volná hra pomáhá dětem k uvolnění napětí a agrese.

Z tabulky odpovědí je zcela jasné, že děti v mateřské škole a školní družině volnou hru považují za přínosnou. Při hře se děti skutečně uvolní a své problémy neřeší ve spontánní hře. V tomto případě se předpoklad potvrdil, dětem volná hra pomáhá při uvolnění napětí a agrese.

4. K volné hře děti nepotřebují žádné hračky.

Tento předpoklad se zcela nepotvrdil, ve většině případů děti uváděly, že k volné hře hračky nebo pomůcky potřebují.

5. Děti nepotřebují, aby jim učitelka nebo vychovatelka připravovala různé aktivity.

V mateřské škole odpovědi byly shodné, podle toho předpokládám, že děti v mateřské škole ještě očekávají, že jim paní učitelka řízenou činnost nabídne. V tomto případě nelze předpoklad potvrdit, ale nelze ho ani vyvrátit.

Ve školní družině se předpoklad potvrdil, děti ve školním věku nepotřebují řízenou činnost vychovatelky, ale pouze prostor pro realizaci spontánních her. Odpovědi dětí jsou dány vyšším věkem dětí. Děti v tomto věku jsou daleko samostatnější než děti v mateřské škole.

6. Média ovlivňují děti při spontánní hře.

Předpoklad se ve většině odpovědí nepotvrdil, děti z mateřské školy a ze školní družiny nejsou ovlivňovány mediálními prostředky.

7. Hra v přírodě je pro děti přitažlivější

Předpoklad potvrdil, že děti v mateřské škole si raději hrají v přírodě. Ve školní družině odpovědi byly shodné. Předpoklad opět nelze potvrdit ani vyvrátit.

5. Sběr informací formou dotazníku pro učitelky, které s dětmi pracují

V mateřské škole jsem dala dotazník dvěma učitelkám, které pracovaly s pozorovanou skupinou dětí. Ve školní družině jsem stejný dotazník dávala ředitelce základní školy a své odpovědi zaznamenávám také do tabulky.

(Vzhledem k tomu, že však jde o velmi malou skupinu respondentů, užívám tohoto dotazníku jako doplňující metody k pozorování; jde tedy spíše o sběr doplňujících informací prováděných dotazníkovou formou než o další realizovaný výzkum, jehož výsledky lze beze zbytku zobecnit. Nelze však opomenout přínos, který s sebou srovnání dotazníku položeného dětem a informací získaných od učitelek nese. I proto také toto porovnání ve své práci uvádím.)

1. Kolik času se mohou děti věnovat volné hře v MŠ a ŠD?

- a) 1 hodinu
- b) 2 hodiny a více

MŠ		ŠD	
Učitelka č. 1	Učitelka č. 2	Učitelka č. 1	Učitelka č. 2
b	b	b	b

Všechny učitelky vypovídají shodně. Z dotazníku je zřejmé, že učitelky dávají dostatečný prostor dětem k volné hře v mateřské škole, ale také i ve školní družině. Považují volnou hru za velmi přínosnou a vědí, že volná hra působí na život dětí v různých oblastech, a to např. v oblasti sociální, kognitivní, emotivní apod.

2. Může si dítě v MŠ a ŠD hrát, jak dlouho chce, a nebo se musí zapojit k ostatním dětem, když probíhá řízená činnost?

- a) musí se zapojit s ostatními dětmi
- b) pokud se rozhodne, může si volně hrát

MŠ		ŠD	
Učitelka č. 1	Učitelka č. 2	Učitelka č. 1	Učitelka č. 2
b	b	b	b

Na tuto otázku opět odpovídaly všechny učitelky stejně. Pokud se dítě rozhodne, může si volně hrát.

Když vycházím z odpovědí osmi dotazovaných dětí v mateřské škole, odpovědělo šest dětí, že si může volně hrát. Ve školní družině odpovědělo z dotazovaných dětí sedm, že si může volně hrát. Z toho vyplývá, že výpovědi dětí a učitelek se ve většině případů shodují.

3. K volné hře potřebuje dítě kamarády nebo si většinou hraje samo?

- a) dítě si hraje samo
- b) ke hře potřebuje jednoho nebo skupinu kamarádů

MŠ		ŠD	
Učitelka č. 1	Učitelka č. 2	Učitelka č. 1	Učitelka č. 2
b	b	b	b

Učitelky na dotaz, zda k volné hře potřebují děti kamarády uvádějí, že děti kamarády potřebují.

Pokud pozorujeme děti v mateřské škole nebo školní družině z pohledu dospělé osoby, děti vyhledávají k volné hře kamaráda nebo i skupinu kamarádů. Děti se

vzájemně potřebují k volným hrám a jejich fantazie je daleko intenzivnější, než když je dítě při hře osamoceno.

4. Volná hra je ovlivněná médii nebo děti využívají svoji fantazii?

- a) děti si hrají na to, co vidí v televizi, na videu apod.
- b) děti si vymýšlí svoje hry, nepotřebují se motivovat televizí

MŠ		ŠD	
Učitelka č. 1	Učitelka č. 2	Učitelka č. 1	Učitelka č. 2
b	a	b	a

Výpovědi učitelek se tentokrát lišily. Dvě učitelky vypověděly, že děti jsou ovlivňovány mediálními prostředky, a dvě odpověděly, že nikoliv.

Když budeme porovnávat odpovědi dětí, dojdeme k názoru, že si děti nehrají na to, co vidí v televizi, ale hry si převážně vymýšlí. Myslím si, že předškolní a školní děti jsou ovlivňovány mediálními prostředky, ale tyto zážitky děti nevnášejí do spontánních her.

Pokud děti v televizi něco vidí a zaujme je to, tak tento zážitek vyprávějí kamarádům nebo učitelkám. Hoši ve školní družině sledují v televizi různé sportovní přenosy, např. hokej, lyžování, fotbal, atletiku apod. Své pocity z vítězství, dobře odehraného zápasu znázorňují do kreseb.

Děti, které pozoruji, navštěvují základní a mateřskou školu na malé vesnici. Domnívám se, že by bylo zajímavé porovnání, zda děti z některých mateřských škol a školních družin ve městě jsou ovlivňovány mediálními prostředky více a nebo si rovněž hry vymýšlejí.

5. K volné hře děti využívají pomůcky, které jsou přístupné v mateřské škole, školní družině a nebo ke hře nepotřebují žádné hračky.

a) děti si bez hraček nedokáží hrát, potřebují je k volné hře

b) děti nepotřebují žádné hračky k volné hře

MŠ		ŠD	
Učitelka č.1	Učitelka č.2	Učitelka č. 1	Učitelka č. 2
a	a	b	a

Většina učitelek vypověděla, že děti k volné hře potřebují hračky. Podle mého názoru jsou hračky ke hře potřebné, ale je důležité, jaké hračky zvolíme. Nejlepší hračky jsou ty, při kterých si děti rozvíjí svoji fantazii. Ve školní družině jsou např. dřevěné kostky různých tvarů, velikostí a barev. Kostky se používají ke stavbám domečků, stájí pro koně, ohrady pro zvířata. Děti si vybírají ke stavění kostky v přírodní barvě. Je zajímavé, že děti mají rády barevnost, ale v tomto případě sáhnou po kostkách z přírodního materiálu. Stává se, že pokud je hračka vyrobená ze slabého plastu, bývá často nekvalitní a brzy je rozlámaná a dětem může hrozit nebezpečí poranění.

6. Děti při volné hře mají k dispozici všechny prostory v mateřské škole, školní družině a

nebo je jim prostor předem určený?

a) děti ke hře využívají jenom část herny, např. jenom koberec

b) děti mohou využívat prostor celé herny

MŠ		ŠD	
Učitelka č. 1	Učitelka č. 2	Učitelka č. 1	Učitelka č. 2
b	b	b	b

Všechny děti mají dovoleno, aby využívaly celý prostor herny v mateřské škole i ve školní družině.

Ve školní družině je celý prostor uspořádaný tak, aby si děti mohly zvolit jeden z herních koutů, jako jsou hry na koberci, ateliér, společenské hry, knihy a počítač. Herní kout - počítač má svoje pravidla, která musí děti dodržovat. Počítač se odemyká pouze na půl hodiny po obědě. Děti mají možnost nabídky výukových programů, např. Kouzelná matematika, Matematika na divokém západě, Slabikář nebo Klubíčko her. Po uplynutí této doby se opět počítač uzamyká a děti mají možnost si zvolit jiné stanoviště.

Nejvíce využívaný prostor je koberec. Hodně oblíbené jsou domečky, které si děti staví z dostupného materiálu, a to jsou např. čalouněné židličky, deky, přehozy aj.

7. Jak děti prožívají volnou hru, děti jsou ovlivněny tím, jakou mají náladu a jak se cítí. Špatnou náladu přenášejí do spontánních her?

a) děti si do volných her nepřinášejí žádné negativní nálady

b) děti si přenášejí do her negativní náladu, ale hra je dokáže zklidnit

MŠ		ŠD	
Učitelka č.1	Učitelka č.2	Učitelka č. 1	Učitelka č. 2
b	b	b	a

Učitelky mateřské i základní školy vypovídaly téměř shodně, děti si přenášejí do her negativní náladu, ale hra je dokáže zklidnit.

Domnívám se, že pokud se dětem ve škole přihodí něco nepříjemného, mohou být smutné nebo se nepohodnou se svým kamarádem, vyberou si takovou hru, která jim přinese vždy dobrou náladu.

8. Děti mají raději, když si hrají v herně mateřské školy, nebo když mohou jít do přírody, na školní zahradu, bez ohledu na roční období?

a) děti si nejraději hrají v herně mateřské školy

b) děti si nejraději hrají v přírodě, jako je např. školní zahrada, louka, lesík apod.

MŠ		ŠD	
Učitelka č.1	Učitelka č.2	Učitelka č. 1	Učitelka č. 2
b	b	b	b

Všechny učitelky uvedly, že pokud si děti mohou zvolit, vyberou si hry ve volné přírodě. Z pohledu dětí tyto učitelky nemají vždy pravdu, některé děti by nejraději zůstaly v herně mateřské školy nebo v herně školní družiny.

Přemýšlela jsem, co vede tyto děti k tomu, aby raději zůstávaly v herně školní družiny nebo mateřské školy. Určitě to může být více důvodů. Jedním z důvodů je, že dítě nemá rádo pohyb, a proto zůstává si hrát v herně. Další příčinu bych viděla v tom, že některé děti jsou ze sociálně slabých rodin, kde jim rodina nemůže poskytnout dostatek hraček, a tak využívají možnosti hrát si dosyta s hračkami ve školce nebo ve školní družině. A jiný případ může nastat, kdy dítě může být unavené nebo ho něco bolí, a proto si nechce jít hrát ven s ostatními dětmi. Určitě by se však daly najít i jiné možnosti.

9. Při hře se stane, že vznikne spor např. o hračku; dokáží se děti domluvit samy a nebo přijdou požádat o pomoc?

a) děti si dokáží samy poradit

b) děti někdy přijdou za učitelkou

MŠ		ŠD	
Učitelka č. 1	Učitelka č. 2	Učitelka č. 1.	Učitelka č. 2
a	b	b	b

Tři učitelky odpověděly, že předškolní děti se dokáží domluvit téměř vždy. Názor jedné učitelky byl takový, že malé děti potřebují pomoc při řešení skoro všech sporů a že se samy nedokáží domluvit. Ve školní družině chodí děti za vychovatelkou

jen výjimečně a spory si řeší samy. Při těchto sporech pomáhají starší děti, kdy pro mladší představují autoritu, a mladší děti je většinou poslechnou.

5. 1. Vyhodnocení dotazníku učitelek MŠ a ŠD

1. Kolik času se mohou děti věnovat volné hře v MŠ a ŠD?

Všechny učitelky dávají dostatečný prostor dětem pro volnou hru v mateřské škole i Školní družině.

2. Může si dítě v MŠ a ŠD hrát, jak dlouho chce, a nebo se musí zapojit k ostatním dětem, když probíhá řízená činnost?

Učitelky v mateřské škole a školní družině dávají možnost dětem svobodně se rozhodnout, jaké činnosti se chtějí věnovat.

3. K volné hře potřebuje dítě kamarády nebo si většinou hraje samo?

Všechny učitelky odpověděly, že k volné hře potřebují kamarády.

4. Volná hra je ovlivněná médii nebo děti využívají svoji fantazii?

Dvě učitelky uvedly, že děti jsou ovlivňovány mediálními prostředky.

5. K volné hře děti využívají pomůcky, které jsou přístupné v mateřské škole, školní družině a nebo ke hře nepotřebují žádné hračky.

Podle většiny učitelek děti k volné hře potřebují hračky.

6. Děti při volné hře mají k dispozici všechny prostory v mateřské škole, školní družině a nebo je jim prostor předem určený?

Všechny učitelky se shodly na tom, že děti mohou využívat všechny prostory celé herny v mateřské škole a školní družině.

7. Jak děti prožívají volnou hru, děti jsou ovlivněny tím, jakou mají náladu a jak se cítí. Špatnou náladu přenášejí do spontánních her?

Tři ze čtyř učitelek vypovídaly, že děti si přenášejí do her negativní náladu, ale hra je dokáže zklidnit

8. Děti mají raději, když si hrají v herně mateřské školy, nebo když mohou jít do přírody, na školní zahradu, bez ohledu na roční období?

Všechny učitelky uvedly, že děti si nejraději hrají v přírodě.

9. Při hře se stane, že vznikne spor např. o hračku; dokáží se děti domluvit samy a nebo přijdou požádat o pomoc?

Skoro všechny učitelky uváděly, že děti někdy přijdou požádat o pomoc.

6. Průzkum her v MŠ a ŠD

Při pozorování dětí v mateřské škole a školní družině jsem si zapisovala hry, které se opakovaly vícekrát a ty jsem si zaznamenala. Pro srovnání jsem zapisovala záznam zvlášť do tabulky pro školní družinu a zvlášť pro mateřskou školu. Při vyhodnocení uvádím shodné hry.

Tabulka č. 1 Hry v mateřské škole

Pořadí	Nejhranější hry v naší MŠ
1.	Na autobus – dopravní prostředek z molitanových kostek
2.	Na psy – dvě skupiny – psi a majitelé psů
3.	Hra na doktora – doktorský kufřík
4.	Na ZOO – dřevěné kostky a zvířátka
5.	Na domečky – postaveno z molitanových kostek
6.	Zemědělci – traktory, vlečky, zemědělské stroje
7.	Na obchod – pokladna, peníze, zboží
8.	Na domácnost – kuchyňská linka, nádobíčko
9.	Na maminky – panenky, oblečky, kočárky, postýlky
10.	Na vlak – dřevěné stavebnice
11.	Na řidiče – nákladní auta
12.	Hra na policajty a hasiče – čepice, mobilní telefon
13.	Na stavbaře – bagr, nákladní auto, písek
14.	Vaření – písek, bábovky
15.	Míčové hry – házená, fotbal, vybíjená
16.	Skluzavka a prolézačky
17.	Zvířata na statku – zvířata, dřevěné kostky
18.	Puzzle, mozaiky
19.	Stavebnice, kostky

Tabulka č. 2 Hry ve školní družině

Pořadí	Nejhranější hry v naší ŠD
1.	Na tygry - honička
2.	Na psy – psi a majitelé psů
3.	Na rytíře – ochranný štít a meč
4.	Na město – dřevěné kostky, autíčka
5.	Na ZOO – dřevěné kostky, zvířata
6.	Zvířata na statku – ohrady – různé krabičky, zvířata
7.	Na obchod – zboží, pokladna, peníze
8.	Na domácnost – nádobíčko, kávovar, sporák, pračka
9.	Míčové hry – vybíjená, na kapitána, fotbal, přehazovaná
10.	Stavebnice, kostky
11.	Společenské hry – Ferda mravenec, Člověče, nezlob se, Dostihy a sázky, Piráti, Loupežníci
12.	Hry v domečku – vaření, nádobí
13.	Venkovní kuželky
14.	Na schovávanou – na školní zahradě
15.	Honzo, vstávej
16.	Cukr, káva, limonáda
17.	Na záchranáře a doktory

Pokud srovnám hry v mateřské škole a hry ve školní družině, tak oblíbené hry zůstaly:

- **Na psy**
- **Na doktory**
- **Na ZOO**
- **Na obchod**
- **Na domácnost**
- **Společenské hry**

- **Míčové hry**
- **Zvířata na statku**
- **Stavebnice, kostky**

Děti v mateřské škole a následně ve školní družině si hrají stejné hry, protože jim školní zařízení nabízí podobné nebo stejné hračky, které děti motivují k tomu, aby si stejné hry hrály. Podle mého názoru tyto hry dětem zůstaly i ve školním věku proto, že jsou dětem hodně blízké a děti se s některými denně setkávají v běžném životě.

Závěr

Volnou hru považuji za nezastupitelnou činnost u předškolních a školních dětí. Volná hra je něco, co k dítěti patří, a je důležitá pro užitečný rozvoj dítěte.

V teoretické části jsem postupně popsala, co je hra a jak ji definují různí autoři. V kapitole historie her jsem se zabývala obdobím od nejstarší antické kultury až po současnost nejen v životě dětí, ale i celé společnosti. Zabývám se rozdělením her podle Cailloise do čtyř základních kategorií. V další kapitole rozebírám, co dítěti přináší hra a jaké terapeutické možnosti volná hra pro dítě znamená a také jaké nezastupitelné místo má ve hře dětí učitelka mateřské školy nebo vychovatelka ve školní družině. V poslední části této práce jsem rozebírala volnou hru v předškolním věku a volnou hru v mladším školním věku.

V praktické části bakalářské práce jsem prováděla pozorování dětí v mateřské škole v období květen až červen a ve školní družině v období září až prosinec. Stanovila jsem si předpoklady, ze kterých vychází výzkum.

Metody výzkumu jsem zvolila dotazováním předškolních dětí v mateřské škole a školních dětí ve školní družině a dotazníkem pedagogickým pracovnícům. Průzkum her jsem prováděla v mateřské škole i školní družině.

Z výzkumu her dětí jsem došla k těmto závěrům. Volná hra je pro děti přitažlivější než řízená činnost. V předškolním a školním věku děti potřebují k volné hře kamaráda nebo skupinu kamarádů. Dětem volná hra pomáhá při uvolnění napětí a agrese. K volné hře děti potřebují hračky nebo pomůcky. Děti ve školní družině nepotřebují řízenou činnost, ale pouze prostor k tomu, aby si mohly samy hrát. V mateřské škole děti stále vyžadují řízenou činnost, kterou jim učitelka připraví. Mediální prostředky nezasahují zkoumaným dětem do spontánních her. Děti z mateřské školy raději chodí ven do přírody, ale děti ze školní družiny vyhledávají i prostory herny školní družiny.

Při průzkumu her v naší školní družině a v mateřské škole si děti hrají hry, které se stále opakují, pouze dochází ke změně kamarádů, jiných hraček a pomůcek. Nejčastěji opakující se hry dětí, jsou hry na psy, na doktory, na ZOO, na obchod, na domácnost, zvířata na statku, různé stavebnice a společenské hry dle nabídky školního zařízení

Sběr doplňujících informací prováděných dotazníkovou formou, který jsem provedla u učitelek mateřské školy a školní družiny, sloužil k rozšíření informací o pozorovaných dětech v mateřské škole a družině. Vzhledem k malému vzorku respondentů však šetření nelze zobecnit a zůstává přínosné pouze pro pozorovanou skupinu pedagogických pracovníků dané mateřské a základní školy, aby jim mohl napomoci zjistit, co dětem volná hra přináší, zda splňuje jejich pedagogické a didaktické i další cíle. Při srovnávání odpovědí dětí s reakcemi jejich vyučujících si pedagožky konkrétně ujasnily, do jaké míry jsou při uplatňování volné hry úspěšné co do naplňování již zmiňovaných pedagogických a didaktických cílů, rozvoje osobnosti dítěte v předškolním a mladším školním věku. I to lze považovat za konkrétní užitečný přínos, který takto můj výzkum doplňuje.

Chci tedy zdůraznit, že analýza výzkumu řeší problematiku volné hry v naší mateřské škole a školní družině a jak jsem již uvedla, veškeré údaje zjištěné výzkumem mohou sloužit mně a také učitelkám, které pracují s pozorovanými dětmi. Tyto informace nám také mohou pomoci k objasnění některých otázek, které se týkají volné hry. Děti, které si hrají spontánní hry, nenutíme do her, které samy nechtějí. Respektujeme individuální zvláštnosti každého dítěte. Děti se cítí v naší mateřské škole a školní družině bezpečně a tím získávají důvěru k prostředí a lidem, kteří zde pracují. Je třeba i na tomto místě zdůraznit, že v předškolním věku je hra považována za hlavní prostředek výchovy, a je velmi důležité, že naše učitelky základní školy, resp. školní družiny si to uvědomují a svým přístupem k volné hře napomáhají snadnějšímu přechodu dětí z mateřské školy do školy základní a tím usnadňují vstup dítěte do základní školy a snižují možnou psychickou zátěž, kterou s sebou tento vstup nese. To je další pozitivum kontinuálního realizování volné hry v mateřské škole a pak ve škole základní, které je třeba vyzdvihnout.

V tomto výzkumu jsem si ověřila, že volná hra, jedinečná činnost dětí, která přináší dětem radost a uspokojení, se nevytrácí ze života dětí naší mateřské školy a školní družiny. Naopak - je jejich pedagogy úspěšně podněcována a cíleně pěstována, aby děti měly dostatek prostoru pro volnou hru, a podněcující prostředí dává těmto dětem možnost rozvíjet komunikaci, tvořivost, představivost a fantazii. Hra je prostředkem, která rozvíjí potenciality dětí, být šťastné, vnímat lásku, sympatie druhých a odpovídat na ně.

Seznam použité a citované literatury

1. Balková, K.: Náměty pro školní družinu. Portál, Praha 2006. ISBN 80-7367-064-X
2. Bruceová, T.: Předškolní výchova. Portál, Praha 1996. ISBN 80-7178-068-5
3. Caiatiová, M., Delačová, S., Mullerová, A.: Volná hra. Portál, Praha 1995.
ISBN 80-7178-011-1
4. Caillois, R.: Hry a lidé. Nakladatelství Studia Ypsilon, Praha 1998.
ISBN 80-902482-2-5
5. Dvořáková, H.: Pohybem a hrou rozvíjíme osobnost dítěte. Portál, Praha 2002.
ISBN 80-7178-693-4
6. Erkert, A.: Hry pro usměrňování agresivity. Portál, Praha 2004.
ISBN 80-7178-938-0
7. Fink, E.: Hra jako symbol světa. Český spisovatel, Praha 1993.
8. Fink, E.: Oáza štěstí. Mladá fronta, Praha, 1992.
9. Fontana, D.: Psychologie ve školní praxi. Portál, Praha 2003. ISBN 80-7178-626-8
10. Hájek, B.: Školní družina. Portál, Praha 2007. ISBN 80-7178-751-5
11. Hájek, B., Pávková, J.: Pedagogika volného času. Portál, Praha 2002.
ISBN 80-7178-569-5
12. Havířová, J.: Hry pro odpočinek a zábavu, pro děti 6 – 11 let. Grada 2006.
13. Huizinga, J.: Homo ludens: o původu kultury ve hře. Mladá fronta, Praha 1971.
ISBN 3-499-55435-6
14. Holeysovská, A.: Rok ve školní družině. Portál, Praha 2003. ISBN 80-7178-752-3
15. Kořátková, S.: Hra v mateřské škole v teorii a praxi. Praha, Grada 2005.
ISBN 80-247- 0852-3
16. Langmeier, J., Krejčířová, D.: Vývojová psychologie, Grada 1998.
ISBN 80-7169-195-X
17. Millarová, S.: Psychologie hry. Praha, Panorama 1978.
18. Mišurcová, V.: Hra a hračka v životě dítěte, Praha, SPN, 1980.
19. Nadeau, M.: Relaxační hry s dětmi. Portál, Praha 2003. ISBN 80-7178-712-4
20. Opravilová, E.: Předškolní pedagogika. Liberec 2004.
ISBN 80-7083-786-1
21. Pipeková, J. a kol.: Kapitoly ze speciální pedagogiky. Brno, Paido, 1998.
ISBN 80-85931-65-6

22. Rezková, V.: Hra ve světě předškolního dítěte. RAABE, Praha 2004.
ISBN 80-247-0852-3
23. Svobodová, E.: Hra v mateřské škole, Sborník RAABE, Praha 2005.
24. Svobodová, E.: Prosociální činnosti v předškolním vzdělávání, RAABE,
Praha 2007. ISBN 80-86307-39-5
25. Šulová, L.: Problémové dítě a hra. RAABE 2004-2006.

Přílohy

DOTAZNÍK

Jmenuji se Marie Petříčková, studuji Pedagogickou fakultu Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Tento dotazník mi slouží k tomu, abych získala informace k praktické části mé bakalářské práce. Tímto vás prosím o vyplnění tohoto dotazníku. Prohlašuji, že veškeré údaje získané tímto dotazníkem budou zpracovány anonymně. Předem vám děkuji za vyplnění tohoto dotazníku.

UČITELKA ZŠ, MŠ

1. Kolik času se mohou děti věnovat volné hře v ŠD?

- a) 1 hodinu
- b) 2 hodiny a více

2. Může si dítě v ŠD hrát jak dlouho chce a nebo se musí zapojit k ostatním dětem, když probíhá řízená činnost?

- a) musí se zapojit s ostatními dětmi
- b) pokud se rozhodne, může si volně hrát

3. K volné hře potřebuje dítě kamarády nebo si většinou hraje samo?

- a) dítě si hraje samo
- b) ke hře potřebuje jednoho nebo více kamarádů

4. Volná hra je ovlivněná médiemi nebo děti využívají svoji fantazii?

- a) děti si hrají na to, co vidí v televizi, na videu apod.
- b) děti si vymýšlí svoje hry, nepotřebují se motivovat televizí

5. K volné hře děti využívají pomůcky a hračky, které jsou přístupné ve školní družině a nebo ke hře nepotřebují žádné hračky.

- a) děti si bez hraček nedokáží hrát, potřebují je k volné hře
- b) děti nepotřebují žádné hračky k volné hře

6. Děti při volné hře mají k dispozici všechny prostory ve školní družině a nebo je mu prostor předem určený?

- a) děti ke hře využívají jenom část herny, např. jenom koberec
- b) děti mohou využívat prostor celé herny

7. Jak děti prožívají volnou hru, děti jsou ovlivněny tím, jakou mají náladu a jak se cítí. Špatnou náladu přenáší do spontánních her?

- a) děti si do volných her nepřinášejí, žádné negativní nálady
- b) děti si přenášejí do her negativní náladu, ale hra jej dokáže zklidnit

8. Děti mají raději, když si hrají v herně školní družiny, nebo když mohou jít do přírody, na školní zahradu, bez ohledu na roční období?

- a) děti si nejraději hrají v herně školní družiny
- b) děti si nejraději hrají v přírodě jako je např. školní zahrada, louka, lesík

9. Při hře se stane, že vznikne spor např. o hračku, dokáží se domluvit samy a nebo přijdou požádat o pomoc?

a) děti se dokáží samy poradit

b) děti vždy přijdou za vychovatelkou

Záznamový arch

Otázka	Odpověď	
	MŠ	ŠD
1. Můžeš si hrát hry jak dlouho chceš?		
2. K volné hře potřebuješ nějakého kamaráda?		
3. K volné hře potřebuješ hračky nebo různé předměty jako jsou např.kamínky, větvičky, šišky apod.?		
4. Hraješ si někdy na to, co vidíš v televizi, na videu nebo na počítači?		
5. Hraješ si každý den jinou hru?		
6. Máš raději hry, které ti připraví paní učitelka?		
7. Máš raději hry, které si vymyslíš sám?		
8. Venku je dnes krásný den, zůstaneš raději v herně, kde je plno hraček?		
9. Když jsi smutný a nazlobený, pomůže ti, když si jdeš hrát a zapomeš na všechno, co se ti přihodilo?		
10. Hraješ si raději, když si hru vymyslíš sám?		